

સાદાશી

ઓગસ્ટ ૧૯૬૭

भारताचा इतिहास

इंग्रजांच्या भारभाराने मॅचाचे आरमार परले. म्हणून इंग्रजेने मॉरिशस वेडांतून आठ सुवर्णाका. मागविण्या. इंग्रजांनी या सुवर्ण लोकांची, या कोणास ठाऊक, युद्ध केले नाही. त्यांनी मद्रासपर्यंतचा प्रवेश मॅच लोकांच्या हातांत सोडला व बंगालमध्ये हुगलीकडे निघून गेले. मॅचांनी मद्रास महाराजा समुद्राकडून व जमिनीकडून वेढा दिला. एका आठवळीच्या जात मद्रासने आपला पराभव मान्य केला. या वेळांत फक्त सहा जणच दसुमुर्ती पडले.

पण तेव्हाचाने युद्धाचा शेवट झाला नाही. नुकताच नेमला गेलेला कर्नाटकचा गव्हर्नर अन्वल्हीन याने मॅचांकडून मोठे सैन्य पाठविले. तोपर्यंत मॅचांनी आपले बस्तान छान बसवले होते. त्यांनी जगाच्या सैन्याचा संपूर्ण विमोड केला.

मचासचे सैन्य परत जात असता सेंट होपनजीक तिकडून येणाऱ्या फ्रेंच सैन्याने त्यांचा पुन्हा पराभव केला. या पराभवाचा परिणाम जेवढी काय झाला हे पुढे कळेल.

इतक्यांत एक मोठे संयंकर वादळ जाले. युद्ध लोकांचे नुकसान झाले. मद्रास सोडून त्यांचा जावे लागले. इंग्रजेने सारे मद्रास शहर दिवसांदरक्या लुटले. मॅचांनी आपले आरमार काढून चेतांच मद्रासचा विजारा पुन्हा इंग्रजांच्या हाती आला. इंग्रजेने अठरा महिने फोर्ड सेंट डेव्हिड किल्ल्याचा वेढा दिला होता. परंतु तो किल्ला त्यांच्या हाती आला नाही. १७४८ च्या जून महिन्यांत इंग्लंडून एक मोठे आरमार आले आणि त्या आरमाराने पांडिचेरीला चारही बाजूंनी वेढा दिला. पण फ्रेंच टिकाव घेऊन

राहाले. इतक्यांत युरोप खंडांत युद्ध समाप्त झाले. इंग्लंड व फ्रान्स यांचा परस्परांशी तह झाला आणि मॅचांनी मद्रास शहर पुन्हा इंग्रजांना परत दिले.

या युद्धापासून इंग्रजेने एक नवा भरा शिकून घेतला. दोन एतद्देशीय संस्थानिकांत आपसांत विद्युत जमेल तेव्हा दोघांमैनी एकाज सर्व प्रकारे मदत करणे, हा तो धडा होय.

अन्वल्हीन याने एवढे मोठे सैन्य होते व त्या मानाने पाश्चिमात्यांचे सैन्य लहान असूनहि नवाचाचा पराभव झाला. यावरून इतके स्पष्ट झाले होते की संख्याबळापेक्षा सैन्यसंचालन व आधुनिक शस्त्रांकाचा उपयोग यांचाच जास्त परिणामकारक उपयोग झाला होता. आशिया खंडाचे निवासी या दोन्ही दृष्टींनी पगारालेले होते. एतद्देशीय लहानभोर संस्थांतिकांना सैनिक साहाय्य देऊन त्यांना आपल्या बाजूला वळवून व संगठित करून इंग्रजे इंग्रजांना खाली दाखविण्याच्या प्रयत्नांत होता.

नशिबाने पण इंग्रजेची बाजू खालखी होती. त्यावेळीं दखन व कर्नाटक या दक्षिणेंतील राज्यांत गादी बळकावण्यासाठी

त्या राज्यांतील प्रमुखांची आपसांत चढा-ओढ चालू होती. कर्नाटकाचा नवाब होण्याची महत्वाकांक्षा चढासाहेब याच्या मनांत होती. त्याचप्रमाणे मुबफकरजंग याची नजर निजावाच्या गादीवर होती. इंग्रजेने या दोघांमैनी मैत्री करून त्यांच्याशी राजकीय संबंध स्थापित केले. (यासफ आह निजामुलमुल्क याने १७४८ मध्ये दखनच्या राज्याची स्थापना केली. त्याच्यानंतर त्याचा मुलगा नासिरजंग बहादुर झाला. परंतु यासफनाह याचा बापू मुबफकरजंग याका मोगल बादशादाने दखनचा सुबेदार नेमले.)

Fullscreen

127

14 / 79

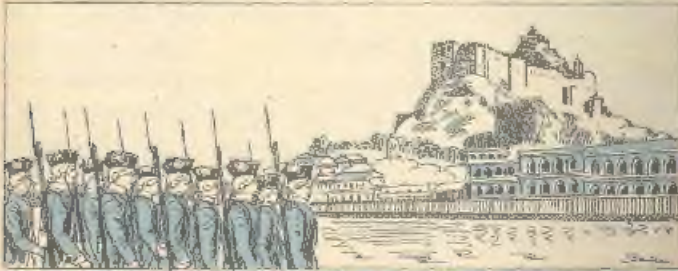

३ ऑगस्ट १७४९ रोजी जॉर्ज मजीक कर्नाटकाच्या गावीसाठी युद्ध झाले. हा युद्धात अन्वळदीन मार झाला. त्याचा मुलगा महंमद अली त्रिचनापल्लीला गेला. त्रिचनापल्लीला वेढा देण्याच्या हेतूने फ्रेंच सैन्याची एक तुकडी गेली.

इंग्लिष्चा कायदेपालनोर ईम्रवांची डाळ शिजेना. त्यांनी महंमदअलीला मदत देण्यासाठी सैन्य पाठविले. परंतु इंग्लिष्च्या मदतीने गुजपट्टर जंग याने त्रिचनापल्लीशहर जिंकले. त्याने कुण्जेच्या दक्षिण भाराचा गव्हर्नर म्हणून इंग्लिष्ची नेमणूक केली. त्याने पांडीचेरीच्या नवळपासचा व ओरिसा भागातील काही भाग इंग्लिष्ला दिला. नवापाराने सुमसिद्ध केन्द्र मच्छलीपट्टण पण इंग्लिष्च्या हाती आले. आपल्या अधिकाऱ्यांपैकी एक प्रमुख अधिकारी कुसो वाला काही फ्रेंच

सैन्याबरोबर त्याने मुलपफरसंग वाचयाकडे पाठविले. अशा तऱ्हेने निजामाच्या दरबारात देखीक फ्रेंचांचा प्रभाव वाढू लागला. त्यांचा वचक चहुंकडे मासू लागला.

इंग्लिष्ला मिळालेल्या यशाबद्दल त्याच्या भिप्रांइतके त्याच्या शत्रूला पण आश्चर्य वाटले. त्रिचनापल्लीला लपून बसलेल्या महंमद अलीशी नर काही समेट पडवून आपण त्याला शक्य झाले तर त्याचा हा दिग्विजय जिस्त्याची होणार होता. इंग्लिष्ने जे सैन्य त्रिचनापल्लीला वेढा देण्यासाठी पाठविले होते त्या सैन्याची शक्ति तंजोर जिंकण्याच्या लढपटोतच खर्ची पडली. म्हणून इंग्लिष्ने मुल्सदेगिरीचा सहारा घेतला. परंतु ईम्रज महंमद अलीच्या मदतीला धांवले आणि त्यांनी महंमद अलीला इंग्लिष्च्या नाक्यांत पडू दिले नाही.

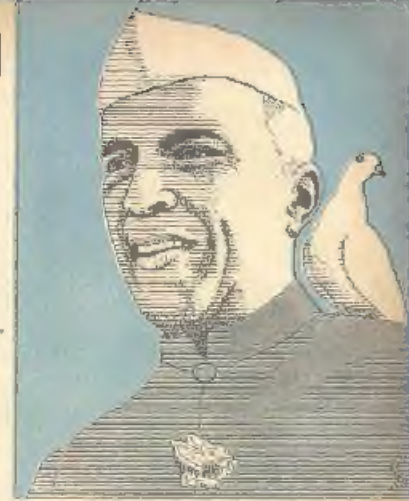
नेहरू चरित्र

[१९]

१९४७ रचा उन्हाळ्यांत देशांत विस्फोटक अशा घटना घडल्या. रकाचे ओहोळ वाहाले. निवांचा मानभंग झाला. विद्यु हत्या झाल्या, अराजकतेचे तांडवनृत्य देशभर नाचू झाले.

मुख्य पक्षांच्या प्रमुखांनी पाकिस्तान निर्मितीचा छिद्रांत स्वीकारल्यावर जून महिन्याच्या तिसऱ्या तारखेला लॉर्ड माउंट बेटेन यांनी देशाची विभागणी जाहीर केली. दोन्ही देशांची सीमा निश्चित करण्यासाठी रेड क्लिफ कमिशनची नेमणूक झाली. १९ ऑगस्ट १९४७ या रोजी देशभर स्वातंत्र्य-दिन साजरा करण्याचे जाहीर झाले.

भारत न पाकिस्तान व्यापणले स्वातंत्र्य-दिन साजरे करीत असता पाकिस्तानांतून लक्षावधी हिंदू व शीख आणि हिंदुस्तानांतून लक्षावधी मुसलमान व्यापली बरे दार, जमीन जुमला एकूण सर्वस्वावर पाणी सोडून शरणार्थी म्हणून दोन्ही देशांत आले. भारतांत आलेल्या शरणार्थ्यांची नवाबदारी

जवाहरलालजींवर घेऊन पडली. देशाच्या स्वातंत्र्याचा आनंद कोणाला मिळाला नाही. अनेक तऱ्हेच्या तबाबदाऱ्या शिरावर घेऊन पडल्या. पाकिस्तानची स्थापना झाल्याने धार्मिक प्रश्न तुटप्याऐवजी जास्त गुंता-गुंतीचा झाला. त्याचबरोबर काश्मीरचा प्रश्न समोड 'आ' वाचून उभा राहिला.

स्वातंत्र्य मिळाल्याबरोबर पाकिस्तानने काश्मीरवर पटाण कोकांच्या टोक्या घाटवून स्वारी केली. जे काश्मीर घुब्यीवरचा स्वर्ग समजला जात असे त्याला नरकाचे रूप आले. या पटाणांजवळ पाकिस्तानाने पुर-

"शोधो"

आकर्षण, ५ सप्टेंबर या रोजी कलनाचा काँग्रेसच्या अधिवेशनात एक प्रतिनिधि म्हणून भाग घेतला.

६ डिसेंबर १९२१, सर्वात प्रथम जटक व कैदेची शिक्षा.

३ मार्च १९२२, झुलगांतून छुटका, ११ मे या रोजी पुन्हा जटक, ऑगस्ट महिन्यात सुटका व पुन्हा जटक.

१९२६ च्या मार्च महिन्यात भली व कन्या दोघांसह परदेश गमन. त्यान घेऊन सोव्हिएट रशियाचे पर्यटन.

१९२७ साली परत भारतात आगमन. मद्रास येथे काँग्रेसचे अधिवेशन. काँग्रेसला पूर्ण स्वातंत्र्याच्या ध्येयाकडे वळविण्याचा यत्न.

१९२९ साली डिसेंबर महिन्यात काहीर येथे झालेल्या काँग्रेस अधिवेशनाचे अध्यक्षपद.

१९३० मिठाचा सत्याग्रह व जटक.

१९३१ गोतीलाक नेहरूंचा स्वर्गवास.

२६ डिसेंबरला जवाहरलाळजीचा सुटका.

२८ फेब्रुवारी १९३६ सौ. कमळा नेहरू यांचा स्वर्गवास. विवशणुकीत भाग घेण्याचा काँग्रेसचा निश्चय. जवाहरलाळजींचे काँग्रेस तर्फे देशभ्रमण. अधिक पाठांत काँग्रेसला यत्न.

१९३८ मध्ये माता स्वस्वरानी यांचा स्वर्गवास.

१९३९ मध्ये जागतिक युद्धास प्रारंभ. मित्रराष्ट्रांना भारताच्या मदतीची गरज असले तर भारताला स्वातंत्र्य यावे अशी मागणी.

१९४८ "भारत छोडो" चळवळ. काँग्रेसच्या मुळाऱ्यांत जटक.

१९४५ ब्रिटन व भारत देशा दोघांमध्ये बोळणी व समेट.

१९४७ देशाची फाळणी आणि भारताला स्वातंत्र्यप्राप्ती.

पाताळ कोट

[१४]

[विक्रमाचे गडदकली त्या वनगणेशाचा खाली पाडवला. नंतर सर्व होण्यात बसून तिच्या राक्षसाकडे निघाले. तेथे पोचल्यावर त्याच्याबरोबर जी रुहे होती ती पुढिदली बावकी नाही हे कळले. राक्षस त्यांना ह्या पद्धत्या येऊनत घेऊन गेला. तेथे त्याने एका जट्यांत ह्यांना सोप व मयरा दाखविल्या—पुढे.]

धूमक कांही वेळ खड्यांतल्या मगरी व धूम बांध कशी असू शकेल? तो ख्वाड सांगितले लक्षपूर्वक पहात राहाला. आम्हाला फसवीत आहे. त्याला एका गोष्टीची शंका वाटली. पडक्या धूमक असा विचार करून व मनाचा देवळाननीकच्या झाडावर बसलेल्या भाकडा कांही तरी निश्चय करून गिड्ड्या राक्षसाकडे अस्वस्थारले आ मगरी व असलेले देखील बघून म्हणाला—“पाताळ कोटापर्यंत जवळ काळकलीने नोकन तर नसतील! एवढेच बांध होत आहे म्हणतोस? म्हणजे या मगरी नव्हे तर गिड्ड्या राक्षसाने सांगितल्याप्रमाणे व सांगोच्या मधून बाट काढून गेले पाहिजे, पाताळकोटापर्यंत जाण्यासाठी ही एकच होय का नाही? तुला वाट बघी माहीत

“बांदोबा”

हीवां नाहीं का ! आणि आतां भात्या वा पांतीं मळा ठार करण्याचा विचार दिसतो आहे तुमचा दोघांचा ?”

“माझ्या धन्याला मारूं नका. याचा जन्म राक्षसजातीत झाला असला तरी याच्या सारखा इमानदार आपल्या मनुष्य-जातीत देखील मिळणे अशक्य.” असे म्हणत त्याची रानटी बायको धूमक व सोमक यांचे पाय धरून त्याला सोबत देण्यास विनंती करू लागली.

तुझ्या नवऱ्याचा आंगुलमणा हाच का ! आम्ही त्याला पातळकीटाची मट विचारली आणि त्याने आम्हांला या सांगां मगरीच्या मधून आप्पास सांगितले. म्हणून आम्ही याका पहिल्याने खाली उतरायला सांगून वाट दाखवायला सांगत आहो. कदाहीच उतर लबाडी आहे.” धूमकने भाव्याने टोंक गिड्ड्याच्या मानेवर ठेवीत उत्तर दिले.

गिड्डा राक्षस ओरडत म्हणाला—“हा माळा सुदैवाचा वास्त लणकुरीदार आहे हो. दावू नका. तुमच्याच जातीतली एक बाई तुम्हांला सांगत असून तिच्या बोळ्यावर देखील तुमचा विश्वास कसा काय बसत नाही ! मी तुष्ट व लबाड असतो तर मी

देखील त्या महाकळी राक्षसाचेचर राहालो असतो आणि तुमच्या सारसर्वांना आनंदाने खात राहालो असतो. तुम्हांला पातळ कीटाची वाटच ना हवी आहे ! मी तुम्हांला नव्हते का सांगितले की तुमच्या पैकीं एक जण देखील जिवंत परत येणे शक्य नाही. तरी तुम्ही आपल्याला दृढ धरला आहां. आपले आपले नशीब. आपली मी काय सांगू !” असे म्हणत त्याने खड्यांत लोंबत असलेला एक वेळ धरून वर ओढला.

“महाकळी राक्षसाच्या अगदी विश्वास-पात्र अशा निवडक जोकमानाच ही वाट माहीत आहे. त्या वेळाच्या सहाय्याने खड्यांत उतरले पाहिजे आणि तो जो वर निघालेला दगड दिसतो आहे तेथपर्यंत जा. तो दगड जोराने दाबलात की तुम्हांला एक फरशीसारखा मोठा दगड दिसेल. त्या दगडावर तुम्ही खुशाल उतरा. ती फरशी संपते तेथून एक भुयार सुरू होते. त्या भुयारातून तुम्ही पुढे गेल्यात तर तुम्हांला त्या राक्षसाचे दंडकारण्य नांवाचे राज्य दिसेल. तेथे गेल्यावर पाताळकोट भित्ती तितकेच कठीण नाही. तुमच्यावैकी कोण उतरणार सर्वांत आधी !”

धूमकला संजय चाळा वीं वांत कांठी तरी रुवाही दिसते आहे. कारण त्याच्या म्हणण्याप्रमाणे आंत गेल्यावर दंडकारण्यच मिळेल हे कसावरून ! नंतर वेळ धरून उतरत असतो वेळ शक्यच तुम्हार नाही कसावरून ! तसे जाले तर विश्वाच्या उतरणाऱ्याला खड्यांतल्या मगरी सांगांच्या तोंडी खास मोक्ष मिळणार.

धूमक राक्षसाच्या हावांतल्या तो वेळ पाहून पुढे कांठी वीरगार इतक्यांत पुलिंद ओरडला—“धूमक दादा ! त्या राक्षसाचा काय विश्वास करतां ? हा एक नेवरचा लुच्चा

व तवाह दिसने आहे. त्याच्या त्या बायकोला नीर लखवून पाडिले तर मला माझ्या दहाव्या बायकोसारखेच नाकडोले वाटले. त्याने कांदी तरी मिश्रित तर टाकला नसेल?"

धूमकला पुलिंदने पदोपदी आपल्या बायकोची गोष्ट काढलेली आनंदली नाही. कारण त्याच्या समोर त्या वेळी जीवन मरणाचा प्रश्न होता आणि पुलिंदाला त्याच्या बायकोशिवाय दुसरे काही सुचत नव्हते.

धूमक पुलिंदाला समजाऊन सांखण्याच्या स्वरात म्हणाला—"पुलिंद, तू जाताप्यंत आम्हाला बी मज्ज केला आहेस त्याचद्वारे

आम्ही तुझे फार फार आभारी आहो. आम्हाला वाटते की तुला आपल्या घरी परत जायचे असेल तर सुवाक ना. मरोवर वापली होडकी नेकीत तरी चालेल, तुम्ही बायको महाकली राक्षसाच्या शताळ कोटांत कैदेत आहे रात मला सुलीच होऊ नाही. रावकनेमरोवर आम्ही तिला पण सोडवून आणू. आम्ही तुला रचम देतो."

धूमक एवढे म्हणाल्यावर पुलिंदाला परमानंद झाला. म्हणाला—"धूमक दादा! काय पण बोलतात? जी गेली ती गेली. आहेत त्या सऊ नपौच्या संरक्षणाची व्यवस्था करावता तरी. बरे तर गी येतो. माझ्या मदतीची जरूर कधी आसली तर निरोप पाठवा. पाताळकोटांत येऊनचवर माझ्या बायकोची गोष्ट मात्र विसरू नका." असे सांगून तो नदी तीराकडे निघाला. धूमकला होमगावरचे एक मोठे ओसे दळणवासारसे हाथसे वाटले.

मिड्डा राक्षस वेळच्या आचरे सड्ड्यांत उतरला आणि बाहेर निघालेल्या शिलेवर त्याने जोरने लास मारली. त्याचरोबर फरशीसारखी एक मोठी शिळा दिसली. तो तिच्यावर उभा राहला आणि धूमकला

म्हणाला—"पाहिलेस इतक्या उंचावर खड्ड्यांत लुड्डा निघालात तेथेच कदाचित परत आला तले साप व मगरी चडून येले शकतील असता." मिड्डा राक्षस म्हणाला.

धूमकने सोनक व विरुपाकडे वळून पाहिले. दोघे भुवारांत जायला तयार होते. धूमकने मिड्डा राक्षसाने आभार मानले. म्हणाले—"राक्षस जातोत पण चगिले लोक असतात ही गोष्ट तुरु. पाहिलेसार्नतर पटली, कुंभीर राक्षस कोण हे आहे का माहीत तुला? तो रावकच्या कांतिसेनेला उचलून घेऊन आहे मेला."

"या वाटेने एक तास चालून गेव्हावर तुम्हाला वेडकारण्य दिसेल. डोंगराळ वाटेने गेला अखतां तर पांच महिने देखील पुगले नसते. याशिवाय किऱ्येक छकटांना सोड त्याला ना! छान खोजवडो. पक्षा यावे लागले असते आणि कदाचित वाट मानिकाने त्याच्या शेकावे शिग तोडले

म्हणाला. नंतर धूमकचा हात आपल्या हातांत घेऊन तो म्हणाला—“एक वचन मागतो तुमच्या जवळ. माझ्याविषयी दंडकारण्यांत जुकूनयुद्धा कोणाजवळ काही बोलू नका” असे सांगून तो वेल घरून वर चढून निवृत्त गेला.

विरूप व सोमक फरशीवरून धुमराकडे निघाले तेव्हा धूमकने त्यांना अडविले व म्हणाला—“एक वास या काळाखात आपल्याका बाळांचे दहणणार. उजेडाशिवाय शक्य आहे का! पाताळ कीर्तनात जाण्याची ही वाट असेल तर राक्षसांनीं स्त्रांनीं आपल्या मशाळी येथेच कोठे तरी ठेवल्या अस्तरणार. त्या शोधू या.”

सोमक मुसारांड शिरून व चाचपून पाहून बाहेर आला त्याच्या हातांत दोन टींग मशाळी होत्या. चकमकीच्या वपछाने त्या घेऊन तो धूमकजवळ आला व नंतर तिचे सुवारांत निघाले. सुवाराचे दार फरशीवरून खोली उतरल्याबरोबर आपोआप गांधी निघालास वाटेने! वर का नाही नेद झाले.

दार नेद झाल्यावर तिथे जरा दचकले.

पुढे जावे की मागे फिरावे हे त्यांना कळेना. जीव घेतल्याशिवाय राहणार नाही” राक्षस परंतु मागे फिरणे हे भयडपणाचे ठरेल व

जाजपावेतो अनेक संकटांतून त्या पामेश्वराने बांजविले तो वाटूनहि काही मार्ग काहील असे मनाशी ठरवून ते पुढे निघाले.

सुधार मोठे रुंद होते. त्याला मधून मधून वाटा फुटत होत्या. एका वाटेने थोडे दूर जाऊन विरूपने पाहिले तेव्हा त्याला मनुष्याने दोन टींग अस्त्रांपेपर पडलेले दिसले. त्यांना वाटेने, शिचान्यांनीं राक्षसांच्या हातांतून पळून जाण्याचा यत्न केला असावा व त्या प्रसंगात त्यांची ही गत झाली असावी.

कांही घटना घडल्याशिवाय धूमक आपल्या स धीदारांबरोबर, सुवाराच्या वाटेने खोल जात बाच दूर चाखून गेला. एका जागी नळणावर ते नळले तेव्हा दूर त्यांना कांही मशाळी दिसल्या. धूमकने जगेच पाय मार्गे नेतला. आपल्या हातांतली मशाळ त्याने जमिनीवर बांधून विझवून टाकली. सोनकला व विरूपला पण आपापल्या पाठीमागचा राक्षस बास घेतल्यासारखा मशाळी विझवून टाकण्याला सांगितले. नंतर तिथे एका आड वाटेला जाऊन सुवाराच्या मिदीला चिकटून लपून उभे राहिले.

हळू हळू त्या मशाळी ते उभे होते तेथून जवळून पुढे गेल्या. सुधार वीस अण

होते ते. सर्वांत पुढे एक राक्षस होता. इतर सर्व उघडे नागडे किलेक दिवसांपासून अर्ध पोटी राहलेले मनुष्य होते. सर्वांच्या माथे पण एक राक्षस होता. सगळ्यांचा राक्षस आपल्याच गुंगीत कांदीतरी गाणे म्हणत साळला होता. सर्व पुढे निघून गेल्या वर पाठीमागचा राक्षस बास घेतल्यासारखा नाकपुण्या हलवून मोठ्याने ओरडून म्हणाला—“मशाळी विझवल्यासारखा वास येतो आहे.”

सर्वांना ते ऐकू नाले. सर्व जागच्या जागी थकले.

पुढे चाळणारा राक्षस म्हणाला—“अरे किती लह्मेचा वास येतो आहे! आपल्याच मशाळीतून पहा ना, भूप घातल्यासारखा वास येतो आहे.”

त्यावेळार भागून येणारा राक्षस काही पोळला नाही, सर्व निघून गेले. घूमक व सोमक दोघांना हाथसें बाटले, ते सर्व दृष्टी लाव झाल्यानंतर कपल्या लागेपासून घूमक व त्याचे साथी बाहेर आले व पुन्हा-मशाळी पेरवून खालं लागले. त्या संकटातून मुक्त झाल्याचा त्यांना परमाविंद वाटला. ईश्वर पाठी राखा व्हाहे. मग भीती कोणाची असो विचार करून पुन्हा जवळीक द्याने ते पुढे निघाले.

पंधरावीस निमिटे शक्ती, भुवरांत पहिल्यासारखा काळोख नव्हता. घोटून तरी ठगेड येत होता. “मशाळी विशपून टाकू या. भुवराचे दार आहे.” घूमक म्हणाला.

तिघांनी आपापल्या मशाळी विशवित्वा लागी भुवराकडो मोकळीत छुपवून ठेवून पुढे निघाले. पुढे जाळं लागले तसतसा सूर्याचा प्रकाश वाढत गेला, हलका की त्यावेळीले दिपून गेले. तिघे वांचत पुढे गेले आणि लपून बाहेरचे दृश्य पाहू लागले. जे दृश्य त्यांच्या दृष्टीस पडले ते पाहून त्यांचे सर्व अंग भरारले.

एक मोठा मख्खर राक्षस एक चित्र विचित्र रंगाचा एक लांब अंगरसा घाळत व होक्याला एक मुकुट घाळत उभा होता. त्याच्या हातांत एक बटा होता. हत्ती जुंपलेल्या विचित्र रथातून कोणी तरी जंगळाच्या काटेने जात कळलेला दिसत. त्याच्या पाठीमागून कितीक राक्षस शकल घेऊन चालत होते.

(फुटील गोष्ट फुटील जेकी)

डाव फसला

विक्रमाकर्तें हद्द सोडला नाही. तो पुन्हा शाडावळत गेला, शाडावरचे भेज लांबावर काढून घेतले व स्मशानाच्या दिशेने मोनवर्गे जाऊ लागला. तेव्हा भेजांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! स्वतःच्या कर्तबगारीवर ज्यांचा विश्वास असतो त्यांना त्यांचा कल्पनेबाहेर कवी कवी तोंडघशी पडायें लागतें. माघें एक उदाहरण म्हणून मी तुला भोजराजाची गोष्ट सांगतो, ऐक.” जसे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

विजयपूरचा राजा भोजरान नाका मंचुळ नांवाची एकुळती एक मुळगी होती. म्हणून राजा तिचे सर्व प्रकारे लाड पुरवी. ती वयांत आली तेव्हा तिच्याशी लग्न करण्याच्या हेतूने कित्येक राजकुमार आले. परंतु राजकन्येला त्यांपैकी एक देखील पसंत पडला

वेताळाच्या गोष्टी

नाही. भोजराजापण मुलीला आपसंत अस-
लेल्या राजकुमाराशी आपल्या मुलीसोबत लग्न
करून घायला तयार नव्हता.

प्रकट राजकुमारी आपल्या भैरिणी-
भरोबर राजवाड्याच्या उद्यानांत किराबला
जेव्हा असला तेव्हा तिच्या एक ठरुण मुलक
दिसला. धरी आल्यावर तिने ती गोष्ट
राजाला सांगितली. म्हणजे—“मी त्याच्या
शिवाय इतर कोणाशीही लग्न करू नव्हता.”

राजाला हे कळते की तो तरुण कोण ?
त्या मुलाचे कुळगोत्र आपल्या वंशाला
साजेल आहे की नाही.

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

28 / 79

राजाने आपल्या प्रधानाचा सल्ला घेतला.
मंत्रालये नगर वर्धनार्थ राजाने निघले.
असा सल्ला देऊन त्यासाठी उत्तम तयारी
केली. प्रजेला स्वतःच्या सुखदुःखाची
कहाणी राजाला सांगायची असल्यास
त्याला मुभा आहे असे जाहीर करण्यात
आले.

दुसऱ्या दिवशी राजाची स्वारी अचानक
बसून नगरदर्शनार्थ निघाली तेव्हा राजकन्या
पण बरोबर होती. तो तरुण गर्वात
राजकन्येला दिसताच तिने आपल्या बहि-
णांना खूण केळी.

राजाने आपल्या काही विधासपात
नोकरांकाशी त्या तरुणाविषयी माहिती
काढण्याचे ठरवून नोकरांना पाठविले. राजा
परत राजवाड्यात पोचल्यावर आवश्यक ती
सर्व माहिती काढून नोकर आले.

त्या तरुणाचे नांव सर्वदायी असे होते.
त्याला आपल्या आईवडिकांचे नांव गांव
माहीत नव्हते. एक म्हातारी त्याला राज-
धानीत घेऊन आली होती. तिनेच त्याला
वाढवून लहानाचे मोठे केले. ती वारल्याला
पण पुढील वर्षे शाही होती. मुलगा
दिसायला सुंदर होता. गुरुगृही राहून त्याने

कोणी नांव ठेवणार नाही उलट सर्वांना
आनंदच होईल.”

मंत्र्याचा हा सल्ला राजाला पसंत पडला.
म्हणाला—“मुली! आता तुझे लग्न तुझ्या
मनाममाणेच होणार. परंतु यला एका वर्षाची
शुद्धत पाहिजे आहे. भादमासाने दोषाचा
विवाह होण्यास इतका अर्षी पाहिजेच.”

राजकन्येने त्याला होकार दिला.
प्रधानाने आपले दूत जवळपासच्या
राज्यात पाठविले. ते प्रमेशाळें, चौकांत
किंवा जेथे जेथे दहावीस लोक एकत्र दिसत
जाहीर करीत की आम्ही काशीरचे

रक्षिषाही आहोत. आम्ही आपल्या पुत्र-
राजाच्या शोभास हिरद आहोत. त्यांनी
एक म्हातारी दाई त्यांना घेऊन विजयपुरच्या
राज्यात येऊन राहू लागली. पुत्रराजाच्या
उजव्या कानपुलाशी एक खूण आहे. त्याचे
नाकढोले असे आहेत कंगरे कंगरे !” अशा
तऱ्हेने एकदा राज्यभर व जवळपासच्या
राज्यांत पसरली.

ती आफना विजयपुरीला पण आली.
काशीरच्या राजकुमाराविषयी जे वर्णन
सांगण्यात आले ते तत्तुल्य सर्वदायीत
पाहून नागरिक त्याच्याकडे नवित होऊन
पाहू लागले. सर्वदायीच तो युवराज आहे
यात कोणाला शंका उरली नाही. नंतर
लोक उषड सांगू लागले की स्वतः युवराज
एकाद्या मोरच्या मुलासारखे इतके दिवस
रहात आले. याला म्हणतात भाग्य !
सर्वदायीचे हितेपी सांगू लागले की
त्याचे भाग्य उदयास आले आहे. नाही
तर त्याच्या जन्माची गोष्ट अशातऱ्हेने प्रगट
झाली नसती. कोणी राजकन्या त्याच्याशी
लग्न करायला होणार नाही ! नंतर तो आपल्या
सातत्याच्या नदरीने आपली स्वतःची गादी
जाहीर करीत की आम्ही काशीरचे

सर्व त्याला काश्मीरचा युवराज म्हणू लागल्यावर सर्वदायीला पण बाहू ठगाले की तोच काश्मीरचा युवराज आहे. आता आपले लग्न एकाद्या राजकन्येशीच झाले पाहिजे याचे तो स्वप्न पाहू लागला.

हसव्यांत चोन रामांनी आपल्या मुलींची चित्रे त्याच्याकडे पाठविली. त्यांनी आपल्या दूतांकरवी असे पण सांगून पाठविले की राजकन्येशी त्याचा विवाह करून देण्यास त्यांची तयारी आहे. सर्वदायीने कनकपूरच्या राजकन्येचे चित्र पाहिले व तिच्याशी लग्नास तयार झाला. कनकपूरची राजकन्या सध्याच एक रूपवती पण होती.

भोजराजाच्या या सर्वांची माहिती नव्हती. आपण रचलेला डाव फलद्वुपास आप्याची चिन्हे राजाला व प्रधानाला दिले. लागली. आता सर्वदायीशी राजकन्येचे लग्न करून दिव्यास कोणी आपल्याला बर्त देवणार नाही वा गोष्टीची राजाला खात्री वाटली. म्हणून त्याने एकदा सर्वदायीला आदरपूर्वक आपल्या घरी बोलाविले आणि मुलगी दालविली. म्हणाला— “सुखा इतर कोठे विवाहासाठी चवकशी करण्यास जाण्याची गरजच नाही. मी

आपल्या मुलीचे तुझ्याशी लग्न करून घ्यायला तयार आहे.”

“क्षमा करा! मी सापूर्वीच दुसऱ्या एका राजकन्येला विवाहाचे वचन दिले आहे.” असे सांगून सर्वदायी निघून गेला.

सर्वदायीने नकार दिल्याचे ऐकून मंजुळा वेगुळ होऊन पडली वी मुद्दा उठली नाही. त्या भक्ष्यानेच तिची हृदयक्रिया बंद झाली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—

“राजा! मंजुळेच्या आम्हा जकाल मरणाक कारण कोण? तिला नकार देऊन सर्वदायीने तिचे माणदरण केले, असे नाही का

वाटत तुला? की स्वतः भोजराजा! कारण त्यानेच तिला एका बर्ताचा एक लवची मागून घेऊन थांबायला सांगितले होते. तर त्याने आपल्या मुलीचे लग्न दुसऱ्या प्रधान पण जबाबदार होऊ शकेल, नाही का! कारण त्यानेच ती सौंदी अफवा पसरवून त्याला काश्मीरचा युवराज केले होते. या प्रभांशी उतरे माहीत असून तू दिली नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर ठोवू लागतील.”

त्यावर विक्रमार्क म्हणाला—“त्यांत सर्वदायीचा काही एक दोष नाही. राजकुमारीवर त्याचे प्रेम नव्हते. राजकुमारीने त्याच्यावर होते व ती त्याच्याशिवाय इतर कोणाशी लग्नाला तयार नव्हती. अशा राजकुमाराचे दुसऱ्या मुलीवर प्रेम असल्याचे फलन्यावर मंजुळेला मरण येणे जगदी

साहजिक होते. मायाचा तरी काय दोष! कारण मंभवाने तसा सल्ला दिला नसता तर त्याने आपल्या मुलीचे लग्न दुसऱ्या प्रधानाचाच आहे. कारण त्याने जो डाव टाकला होता, त्याची कल्पना त्याने सर्वदायीला फक्त घातला इची होती. त्याला तो डाव माहीत असता तर सर्वदायीने मंजुळेला नकार दिला नसता व इतर कोणत्याही राजकन्येशी विवाह संबंधाच्या गोष्टी केल्या नसत्या. मंभ्याचा डाव फळ्यास आला परंतु त्याने सावधगिरी न बाळगल्याने तो फसला आणि मंजुळेला मरण आले.”

अशातन्हेने राजाचे मौनसंग ओठांच वेताळ प्रेताबरोबर बहस्य झाला आणि पुन्हा शांडाला नाऊन कोवकळे लागला.

(कल्पित)

सुलतानाचें मांजर

मिसर शहरी महंमद नांवाचा एक व्यापारी रहात असे. त्याने पुष्कळांसा माल खरेदी करता आणि व नोकरीन नगरेर घेऊन व्यापार-मार्ग परदेशांत निघाला. तो प्रत्येक वाड-पट्ट्या गावीं शिबे जो गाळ त्या पट्टेन तिकणे शक्य होई तो विके आणि तशीन माल खरेदी करून पुढल्या गांवीं उडई. असा फितन करून तो एका गांवीं आला.

महंमद एका धर्मशास्त्रेंत उतरला तो खंडून विऊन थोडा वेळ आगम करीन बसला अशेंत दुसरा एक व्यापारी आला व त्याला म्हणाला "जनाब! तुम्ही फार दुत्तन आला आसा असो वाटतें. कदाचित या देशांतलीं राहणी व पद्धत तुम्हांला पाहिनी नसेल."

"बोला ना, तुम्ही त्यांची माहिती करून दिलीत तर मी तुमचा फल फार आभारी होईन." महंमद म्हणाला.

"या गांवीं येणच्या प्रत्येक व्यापाऱ्याला गावच्या सुलतानाक नजरणे घावे लागतात. नजरणा स्वीकारून सुलतान व्यापाऱ्याला मुद्दिवळें वेळींयला थोडांयलो हा मासभ्या देशांतला प्रपात आहे." त्या गावचा व्यापारी म्हणाला.

महंमदाला सुलतानाच्या भेटीची मुळींच इच्छा नव्हती. तरी त्याला नेटावे लागले तो सा-वाच्या तबकान वस्त्रोत्तम उंची वळें नजरणा म्हणून घेऊन सुलतानाच्या महालांत गेला. सुलतानानें नजरणा स्वीकारून म्हंमदला याच्या देशाचे व त्यानें पद्धतीच्या देशाचें वर्णन करायला सांगितलें. रत्नर

सुलतानानें महंमदला रात्री बुद्धिवळें खेळण्य-संठी येण्य,म विनंती केली. महंमद त्या प्रमाणें काळोस पटल्यावर सुलतानाच्या महालांत गेला.

"आपल्या खेळाचा एक निवेम आहे, तो मी सांगता. पद्धत्याकडे एक दुशार भाटी आहे. ती रात्रवर आपल्या शेपटीवर सात येणवत्या ठेवूं शकते. आपला खेळ चाकू अतोपर्यंत मारट्याच्या शेपटीवरचे दिवे तेवत राहाले तर तुम्ही सर्व संपति माफ्याकडे वेईल व तुला तुमगावास भोगावा लागो. एक विशादेवील त्यालीं पडला तर तुला

वाटेक तशी सांगणूक मला घाबळा तुला कथिवर आहे. माझ्या सर्व सजिन्याची मालकरी तुझ्याकडे वेईल." सुलतान म्हणाला.

विचारा महंमद काय बोलणार? त्याला पळणें शक्य नव्हतें व बुद्धिनेलें खेळणें पण शक्य नव्हतें. सुलतानाच्या म्हणण्याप्रमाणें त्याला खेळावें लागणार होतें व वापलें सर्वसंच घासवून पुन्हा तुमगावास भोगणें त्याच्या नांशवी हातें, काढून या देशांत पाऊल टाकण्याची दुर्दुर्दी शक्ती, जसा विचार करून तो पश्चात्तप करू लागला.

सुलतानानें बोलाकण्याबरोबर ती भाटी आली, तिच्या शेपटीक सात दिवे लावण्यांत आलें. नंतर सुलतान व महंमद खेळाकला बसले.

महंमद खेळणांसा एका नजरेने भाटीच्या शेपटीवरच्या दिव्याकडे पहात होता. पण भाटी जागवी मुळींच हल्ली नाहीं ती खेळणांतल्या भाटी खारणी एका जागीं स्वस्थ बसून होती. तीन दिवस व तीन रात्री लागोपाठ बुद्धिमळाचा काप चाकू होना एण भाटी हल्ली नाहीं. महंमदला त्याहून वास्त वेळ खेळत बसणें अवाक्य वाटलें म्हणून त्यानें आपला पराभव स्वीकारला.

मुळतान ते भर्मशाळेंतून महुंमदकडे हाते नव्हते ते सर्व नौकरांकानीं बागवून घेतले आणि त्याला तुळगांत टाकले.

तिकडे स्वदेशी महुंमदची बायको झारिना नवऱ्याची वाट पहात होती. ती परत आला नाही. पण त्याचा एक नोकर पळत आला व त्यानें महुंमदवर जो प्रसंग सुद्धा तो वर्णन करून आपल्या मात-किरीला सांगितला.

ते कळल्यावर पतीला सोडविण्याचा विचार पक्षा करून तिनें पुष्कळसे उंदीर घेऊन एका पेटीत भरले. नंतर पुष्कळसें सोने व चांदी

बरोबर घेऊन व पुरूष वेप धारण करून ती कांही नौकरांबरोबर मुळतानाच्या गांवा आली

ती त्याच भर्मशाळेंत उतरली. नौकरांना भर्मशाळेंतून रहायला सांगून एक मोठ्या तबकांत मुळतानाला नवगणा देण्यासाठीं सर्व तयारी केली आणि मुळतानाच्या महाकांत गेली. मुळतानाबरोबर बुद्धिबळ खेळायला सुरवात झाली कीं एकदा उंदराका आत सोडावे अशी ताकीद तिनें आपल्या नौकरांना करून ठेवली होती.

झारीनाला पाहून मुळतानाला ती खी असेच असें मुळीच वाटले नाहीं त्यानें

नवगणा म्हणून तिनें दिलेली सर्व वस्तूं श्रीकारकी व तिला आपल्या खेळाचा निवम करून बुद्धिबळ खेळायला आवाकित ते खेळावला वस्तुवस्तूंनीं निवम घेमाणें भाटी भाटी व तिच्या शेवटीवर सात दिवे लावून ठेवण्यांत आले. * टी आदीं क्षमता, त्याचा हलक्या हुल्ल्यापाठ्याय भरून होती.

इतकेंत झारीनानें सांगून ठेवल्याप्रमाणें तिच्या नाकरांनीं एक उंदीर जात बाडला. बाटीला उंदीर दिमतांच त्याला परण्याचा माह आवरला.

परंतु मुळतानाने डोळे बघावून तिच्याकडे गाले म्हणून भाटी जहाच्या जागीं वगण राहली. थोड्या वेळांन नौकरांनीं नुनरीन उंदीर एकदम सोडले. ते बुद्धिबळाच्या खेळांत घडणूक घालीत हिंदू

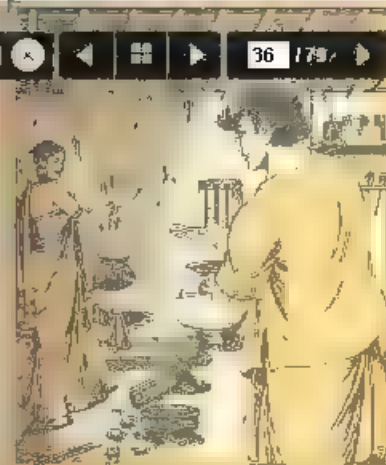
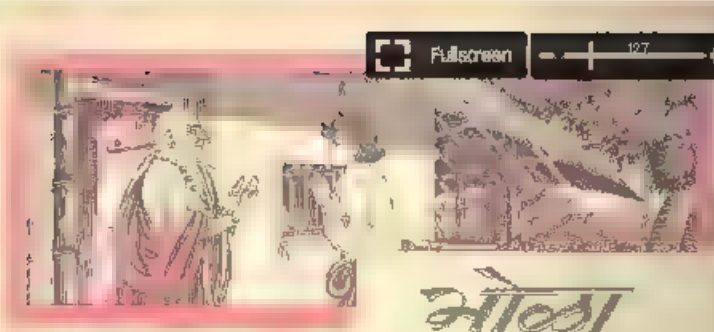
काराचे त्यांना पाहून भाटीला स्वस्थ वसून राहणें अशक्य झालें तिनें उंदराला पकडायला एकदां उंदी मारली. त्याबरोबर शपटीवरचे मानानि दिवे स्वामी पडले.

सरोच झारनाचे तोंडर त्राकीत शिराचे व त्यानीं मुळतानाला कैद केले. त्यानीं मुळतानाला सुप बेटविलें. मुळतान ओगड लागला. त्यानें नोकर त्याचा गवाज ऐकू आला तरी शत आले नाहीं कारण त्यान देतील मुळतानाच्या कुर स्वादाचा तेंडकाय होता.

झारिनानें मुळतानाला कैदत राकून आपल्या नवऱ्याला सोडविलें अ. रि. मुलून नांम त्यापूरीं ज्वा उवा कोवाला अशा तऱ्हेनें तुळगांत टाकले होते त्या सर्वांना सोडविले आणि मुळतानाचा सर्व सजिना घेऊन ती पतीबरोबर स्वदेशी निघून गेली.

कोरी तरी या काठे एका जाखणवाडीन गावधन नावाचा एक गरीब ब्राह्मण रहाय आहे त्याला फार दिवस नी एक मुलगा झाला आहे वडिलांनी त्याचे नाव श्रीवर्धन असे ठेवले लहानपणापासूनच तो थोडा मुळमट भोळा कोठे बसला की वसवतो, हाक मारली तर ओ देई ये म्हणजे की यहे व जा म्हणजे की जाई एवढेच नव्हे तर 'आना नीज' असे फोफो म्हणून गावियार तो निजत नसे

त्याला थोडे किडायला बाचासला येऊ लागले की त्याचा भोळमटपणा जाईल असे वाटल्यावरून आईवडिलांनी श्रीवर्धनला एक गुरुकुलाने ठेवले. वारा बरे गुरुगुहां राहिल्यावर देखील त्याच्या भोळमटपणाने काही फरक पडला नाही तो म्हणाला "मुन बाई" तू आपल्या नवऱ्याला

भोळमट असला तरी आळशी माव मुळाव नव्हता,

मुलत काही रुक न झाले. पहिले बापान त्याला घरी आणले व कामास लवकर त्याच्या आईचे हाते भेल हाते फुल बापालाच राजचा सेपाकदेखील कराय लागे आपल्या सांगकाम्या मुलाचा त्याला गग येऊ लागला कदाचित मुलचे लक्ष करून दिले व बायको शहाणी मिळाली तर मुलचा काही फरक पडेल या विचाराने त्याने आपल्या मुलाचे एका हुशार मुंडाशी लक्ष करून दिले.

बायको घरी आल्यावर श्रीवर्धनला घरी काम करावे लागत नसे, या एका जागी स्वस्थ वसत राही, श्रीवर्धनचा वय मुत्तया पणाने काही फरक पडला नाही तो म्हणाला "मुन बाई" तू आपल्या नवऱ्याला

त्याच्या वेताचे काम सांगत त्याच्याकडून काम करवून घेत या," साहज्याने सांगितले हाती तरी मुनवडे नवऱ्याला कधी काही काम लागत नसे भवतच सर्व काम करी गावधन मुलाला राज्या मारण्या तयारी असून राहालेला पाहत बाप त्याला म्हणाला— 'श्रीवर्धन, बायको काय म्हणते आहे ते ऐक तर! तुला काही काम आहे म्हण' श्रीवर्धनने बायकोला जाऊन विचारले काही काम आहे का' भी करवा, 'शोर माणसांनी फान मंत्रावयचे असले व लहानांनी करवण्याचे असले. मंत्राधान हाते आहे."

म्हणून सासूबाईनाच विसरा की काही काम आहे का ?' बायको म्हणाली,

श्रीवर्धन आईला जाऊन म्हणाला— "आई, काही काम आहे का? हांग मळा, मी करीन"

"मुळा, मी आहे आपली. मी काय सांगू काम? आपल्या बाबांचा विचार जाऊन," आई म्हणाली.

"बाबा' मला माझी बायको किवा आई पोण्याचे काही करत सांगत नाही मी त्यांना विचारून पाहिल मुलांचे सांगा ना काही कामे. श्रीवर्धन आपल्या वडिलांना म्हणाला

"माझे भाव कुटके, म्हणून तू माझ्या पोटां जन्मलाय, मी तरी काय सांगू काम? ना, नपथर्श करून देवाक प्रसन्न कर, देवच्या वचा माली तर तुला काही तरी वर द्याय तुला 'देव करील तो' बाप सांगाय' मरान म्हणाला.

श्रीवर्धन रानात जाऊन तपश्चर्या करू लागला काही वेळाले देवान प्रसन्न होऊन त्याला विचारले "माव, तुला काय हव ते. तुझ्या तपश्चर्यामुळे माझ्या मनचे समधान हाते आहे."

“देवा ! काम भू मायाया, हैं मी
आपल्या घरी ज्ञान विचारून येतो.
सोपवत तू येथेच धान.” असे सांगून श्रीधर
घरी गेला आणि बढिकेला म्हाला
“बाबा ! लुट्टी संगितल्याप्रमाणे मी तपधर्मा
केली. देवान प्रसन्न होऊन वर मायायाला
सांगितल आहे काय वर माय ! कृपता ”

“मृगजं तू वर मागितला नाहीस का
शाहबा ! माग, पुष्कळ मोठे पेंढरे.” माप
मृगशाला

मुलांनो नापालां देव पावल्याची गोष्ट
सांगितली ती अर्देस एकली होती म्हणून

तीं म्हणली "तूं देवाजवळ माझ्याभाटीं
होळे माग."

पण वायफनेने त्यांना शका बाजूला नेऊन सांगितले की मुला वाढल्यावर भागावा. सर्वांना 'वस' वर अनेक उत्तर देऊन तो, देवाला त्याने उभे केले होते. येथे, पल्लव दला पण तसे देव उभा नव्हता. तो देवाला हुडकून उचलून घेऊन हिंडल भक्ता त्याला एक मुनी १८३० वर्षात करून अमरेले दिवले त्याने त्यांना विचारले "मला वर देवी, असे म्हणाला होता तो देव कुठला दिवसला का"

मं गजत भुनक्ति आश्रयं वागल त्या
 शुनति भवे गतिना दिवङ्गत घनलो व
 न्हात्ते " अत्रा " देव प्रसन्न जालाचंगीवर
 नृ वं कं मं हा मांम भेल्लोम देव नै वम
 देणगवे कुवुन वेल्थ नृ धरं वाथ एववो
 तु जीव कं नाहीं दिक्काम नृ तवधरं ककन
 यश न न्हल्लल्लपने वा मुनीना राग आला
 हास व भक्षन्ना हेवा उट्टउ हावा मी
 ईवाने त्य रथ नृरथेय गावला उशन दिने,
 श्रीवरेण मुनं य्य सङ्गाथ्य प्रमाणे जीव
 यावला निवाला त्यायादीं तो सईनी
 नाया धाधु लागला त्याका एक उंच
 डोंगर दिसला, त्यावर तो चढू लागला,
 अर्धे वेडेवर त्याका एक रानटी मनुष्य
 श्रिमला त्यातं श्रीवरेणला विचारलें— "या
 डोंगरावर तर कांहीं नाहीं, तूं कशाका
 वर तूत आलेस "

‘ वरुत उडी मारुन जीव वायला
 श्रीवर्षनन त्याला जापली रुवे रुदक्या
 अश्रमासुत इतिवैत नागवर्ती
 हो गानदी अनुय मृणाया "तु तरी
 वेडान विल्लोस देवान वा नवाश्रय
 सांगितला पण तु मागितला पाहिले अम
 नाही तु मागितला नसतान तरी तुला
 काय हवे हे दवाला समजे वा कळले । आ
 घरी तुला काय हवे आहे त मने देव
 तुला देईक
 त्या गवरी माणसाच्या सद्गुणप्रमाणे
 मोळसत जीवर्षन घरी निघून गेला. त्याने
 घर बदलून गेले होते बापाने मागितलेले
 ऐश्वर्ये मागि आईने मागितलेले छोटे स्व
 मिळाले. जीवर्षनघर सगळी मज्जा पादली,
 वर्ष भराने त्याच्या दाखणेने ह्जिल्ल्या-
 म्माघाणे एक मुलगा पण झाला.

Fullscreen

127

X

◀

⌂

▶

40 / 79

जिवंत मशीद

हिंदुस्तानच्या उत्तरेकडील एका जागी एका सुलतानाने छोट्यानी राय हाते नेवे एक फकीर रहत जसे, न एक हकीम एका होता गोगमजिना तो ओपवे देडे त्याच्या ओपधाना मुण एका येहे हिंदू किंवा मुसलमान हा भेदभाव त्याच्या मतात नव्हता. तो गोगमजिनाचे पैस घेत नव्हत परंतु श्रीमतांकडून तो पैस घेई श्रीमतांकडून सुखां तो स्वतः पैसे मागून घेत नसे. ते स्वतःच इतके पैसे घेत की त्या फकिराला गोगमजिनाची सेवा करण्यास पैशाची कपतरता भासत जसे, एवढेच नव्हे तर त्याच्याकडे पुष्कळ पैसे जमा झाले. त्याने ते पैसे कोणत्या तरी धर्माचे कार्यासाठी लावण्याने आपल्या मर्यादी ठरविले आणि सुलतानाकडे जाऊन त्याने बोडी

जमीन मागितली सुलतानाच्या वाटेची जी गरीब लोकांमधे वसवण्यात येऊन त्याने फकिराला घडिचे हाती नेवडी जमीन दिली. फकिराने त्या जमिनीवर जवळचे सर्व पैसे खर्च करून एक मोठी मशीद बांधली. तो मशीदीवर राहू लागला. तो तेथूनच गोगमजिनाचे ओपध घेऊन करू लागला. मशीदीत गुरुस्थान नेमून प्रार्थनेमळी येत व फकिराकडून ओपध घेऊन घेत परंतु फक्त मुसलमानच त्याच्याकडे ओपध घेऊन साडी घेत. कारण फकीर मशीदीत रहत असे व हिंदू मशीदीत जायला नकार नव्हता. हे फकीरावर फकिराच्या फार वाईट वाटले. मशीद बांधून आपण न्याय राहू लागलों, ही आपली वृत्त झाली, असे त्याला

वाट लागले म्हणून त्याने एके दिवशी स्वतः मशीद पाहून टाकली व मशिदीच्या जागी एक झोपडी बांधून तीन राहू लागला. ते पाहून सुलतानांना राग आला फकिराने धर्माचा उपयोग केला असा प्रश्नर सुलतानांना सुचू फेला त्यांनी फकिराची झोपडी पाडली व सुलतानाकडे फकिराच्या धर्मदोहाविषय तक्रार केली.

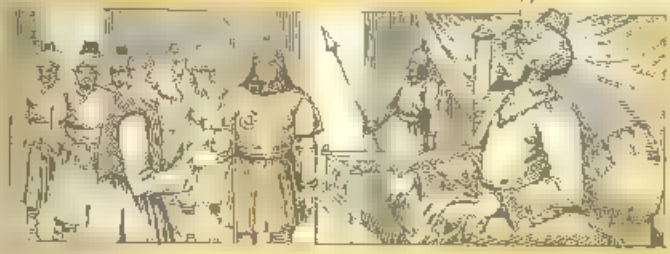
सुलतानाने फकिराला बोलावून खाल विचारला, म्हणजे—“मी तुला जी जमीन दिली होती त्या जमिनीवर तू एक मशीद बांधलीस व ती नंतर सोडलीस, ही गोष्ट सरी आहे की नाही?”

“होय, सरी आहे.” फकीर उत्तरला, त्या फकिराला सोडून दिले. नंतर फकिराने त्या अपराधाने सुलतानाने फकिराला दुसरी झोपडी बांधून निर्विघ्नपणे गोरगरीब भुत्सुद्धे दिला. ती शिक्षा ऐकून फकीर हिंदू व मुसलमान सर्वांना ओपध घ्यायला बोवडी हात कर फारून मोठ्याने हसला.

फकिर होऊन सुलतानाने त्याला विचारले “तुला मी शिरच्छेदाची शिक्षा सांगितली व तू हंसतो आहेस?”

“सुलतान! माझ्या डोन्ही हाताच्या मध्ये माझे डोकें आहे तें मशिदी इतकें महत्वाचें आहे. मी मशीद पाडली म्हणून तुम्ही मला शिरच्छेदाचा दंड विल्ल आहे. म्हणजे माझे डोकें एक जिवंत मशिदीसारखें झालें. ना जिवंत मशिदीला सोडल्याबद्दल अला आपल्याला काय दंड देईल तें त्या अलाकान माहीत. हा विचार करूनच मी हंसत होतो.”

ते ऐकून सुलतान घाबरला आणि त्याने “होय, सरी आहे.” फकीर उत्तरला, त्या फकिराला सोडून दिले. नंतर फकिराने त्या अपराधाने सुलतानाने फकिराला दुसरी झोपडी बांधून निर्विघ्नपणे गोरगरीब भुत्सुद्धे दिला. ती शिक्षा ऐकून फकीर हिंदू व मुसलमान सर्वांना ओपध घ्यायला सुरवात केली.

मी आ म देलाई

पंड्याचा प्रताप

कायरो भाहरी महमूद नांवाचा एक लावले. म्हणून त्याने तो घरा सोडला व गरीब तरुण रहात असे. त्याचा नाव महिदीसमोर वसून मीक मागू लागला. त्याच्याच्या पिशवीत पाणी भरून ते एकदा एवढे खोमताले. महमूदला पाच दिनांर दिले. त्या दिवशी त्या शीमेतला नाबदिवस होता. म्हणून तो खुल्या हाताने धानधर्म करीत होता. पुष्कळ दिवसानंतर त्याचा व त्याच्या कुलाचा उदरनिर्वाह पोटावर सायला भेटणार असा विचार सारले. महमूद मोठा शास्त्रावर त्याच्या चापाने त्याला पण एक नामनाची पिशवी विकत घेऊन दिली आणि पाणी पिशव्याचे काम करून पोटा भरायला सांगितले. पुढे काही दिवसांनी त्याचा चाप नारला. वहिकोपाजित संपवि म्हणून महमूदला चापल्याच्या दोन पिशव्या मिळाल्या.

महमूद मूर्खतीने अशक्त होता. राणी उदरेले पैसे देऊन डोंबाच्याकडून ते नाकड विकत घेतले परंतु नाकड घेऊन मशीरीत

राहणे अशक्य होते. म्हणून त्याने एका जुन्या पडक्या घरात जाऊन रहायचे ठाविले परंतु पोटा भरण्याचा प्रयत्न पुन्हा उभा राहलाच. आणि आतां तर स्वतःचा पोटाबरोबर एका माकडाचे पण पोटा भरायचे होते.

परंतु ते दोन्ही प्रथम एकाच विचित्र तऱ्हेने झुटले. त्या पडक्या घरात पाऊळ टाकण्याबरोबर त्या माकडाचे एकाएकी एक सुंदर तरुण खुबक झाला. महमूदला आश्चर्यच वाटले तो तरुण म्हणाला "महमूद! नुझ्याकडे होणे तऱ्हेने ते सर्व

पैसे खर्च करून तू मला विकत घेतले आहेस. आतां पोटापल्याला सुडां पैसे उरले नाहीत ना! कोठून आणणार पैसे! पण भिक नकोस, हे वे पैसे आणि वाऊन दोघांचा पुरेक व्हेस कोही तरी सायला घेऊन ये." जसे सांगून त्या तरुणाने महमूदला काही दीनार दिले.

महमूदने त्याला विचारले—"पण आशीं हे सांग, तू कोण, माकडाचा मनुष्य कसा काय झालास? कोठला राहणारा तू?"

"हे खरे मी मगाहून समित्त. प्रथम नाऊल काहीतरी सायला घेऊन ये. आणि हे पक्षा, माकडा रूपे तुझे नशीब उदयाला आले आहे. तुला घन, कीर्ति, मोठा हुद्दा सर्व मी देईन."

महमूद भावत कुकानांत नाऊल सायला मिटाई व त्याला आश्चर्याने पदार्थ घेऊन आला. दोघांनी पोटावर लाऊन घेतले आणि दोघे रात्री झोपले.

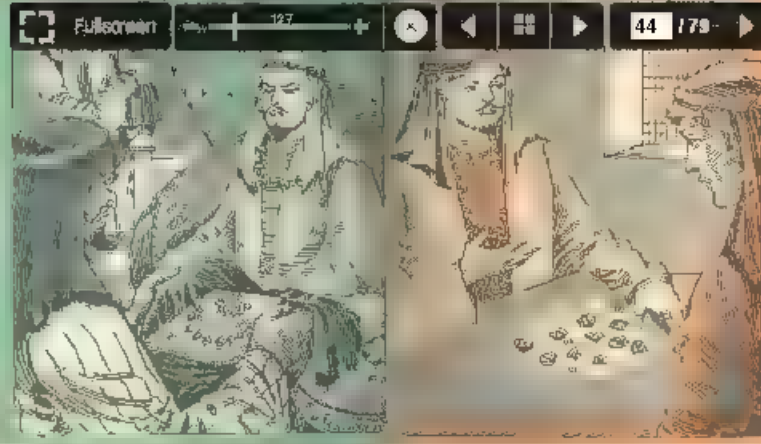
उनाहल्यानर तो तरुण महमूदला म्हणाला "आ पडक्या घरात कोण झोपायचे? एक चांगलाहा शाला घरा राहायला." असे सांगून एक पिशवी भरून रीनार त्या तरुणाने महमूदला दिले.

महमूदने एक मोठा वाडा राहण्यासाठी ठरविला. नंतर उच्चोत्तम कपडे स्वतःसाठी व त्या वस्त्रासाठी घेऊन आता थोडोड वगैरे करून महमूदने ते नवीन कपडे घातले तेव्हा तो एकाच राजाच्या मुलासारखा दिसू लागला.

तो मूळ त्याचा म्हणाला. आता मी तुम्हे लक्ष एका राजकन्येशी करून देण्यास ठरविले आहे मी देता ते पाठाडे घेऊन राजवाड्यात जा आणि सुलतानाला नजराणा म्हणून दे. सुलतान येथ्याचे करण विचाराले तेव्हा सारा की राजकन्येशी विवाह करून द्यावा. ती मुस्लीम तुम्हाला आपणान पण आहे. म्हणून सुलतान आपल्या मुलीशी तुम्हाला नाही लग्न करून देईल."

महमूदला ते सर्व विचित्र वाटले. त्याला राजवाड्यात जायला आणि पण दाडू लागली व तो नेहा पुढे करू लागला त्या तऱ्हेने महमूदच्या मनातले विचार ओलावले व त्याला धीर दिला तेव्हा कोटे महमूद जायला नयार झाला तो ते पाठाडे घेऊन राजवाड्याकडे निघाला शहरिकन्येची विचार केला की कोणी मोठा गजबंदा तरुण दिसतो आहे त्या त्याला आत्मपूरेक सज्ज

करून आत सोलावून नेले. महमूदने सज्ज करून बरोबर आणलेले पाठाडे सुलताना समोर ठेवले व म्हणाला-" या गरिबाची भेट आहे सुलतानांना. स्वीकार करावी."

सुलतानाने तो नजराणा स्विकारून वजिराला उचलून पहायला सांगितले उचलून पाहिले तर राजपुरुषालाचक उत्तमोत्तम कसामुषणें. सुलतानाच तर झोटेच दिपले इतके मुंदर हाते ने कपडे. सुलतानाने महमूदला विचारले "आपला नजराणा मी स्वीकारला आता आपली काय अपेक्षा आहे हे सांगा"

"वजरी काय परीक्षा?" सुलतानाने विचारले

"आपल्याचबळ जो एक मोठा हिरा आहे तो घांता भेट म्हणून द्यावा आणि याच्या जोडीचा दुसरा हिरा घेऊन याचला सांगावे." वजरी म्हणाला.

महमूद वजिराने दिलेला हिरा पाहून हतश झाला तरी धीर काढून म्हणाला "त्या आणीत जोडीचा हिरा" असे सांगून तो घरी परत आला

परी परीक्षाच त्या तरुणाने विचारले "झाले का काम?"

महमूद म्हणाला "मला परत भेट म्हणून तुम्हाला काही नको सुलतानाची आपल्या मुलीशी सांझे लग्न करून घावे. एकटीच विनंते आहे.

ते उत्तर मिळून सुलतान महमूदकडे गेला व म्हणाला "हे ध्या, एक नाही बराच वेळ पहात उभा राहिला व नंतर वजिराकडे पाहून विचारले "तुमचा काय सल्ला आहे, वजिर?"

वजिराने पण महमूदकडे काही नेळ पाहिले व म्हणाला "राजकन्येला आद्री लक्ष्मण हाकार देण्यात हरकत नाही असे द्याव व द्वयता आहे. परंतु एक परीक्षा घेऊन पहावी"

महमूदने, जे पाहिले घडले ते मागितले. त्या तरुणाने त्या हिर्याच्या जोडीने रहा हिरा महमूदला दिले महमूद दुसऱ्या दिवशी ते दहा हिरे घेऊन सुलतानाकडे गेला व म्हणाला "हे ध्या, एक नाही बरा हिरा होते मझ्याकडे, झाले घेऊन आलो आहे"

सुलतानाने वजिराकडे त्याचा माझा विचारण्याच्या हकाने पाहिले. वजिराने लक्ष्मण हाकार देण्यात हरकत नाही असे द्याव व द्वयता आहे. परंतु एक परीक्षा घेऊन पहावी"

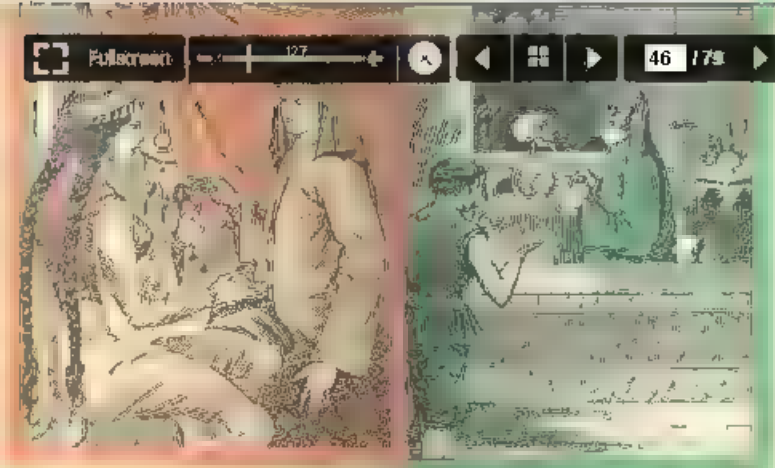
संनवी कागद व्हिज्ज काडविळा. काजीने दोघांचें रूप झालें असल्याचा कागद व्हिज्ज तयार केला. तो कागद घेऊन महम्मद आपल्या घरी गेला आणि त्या तरुणाकडे त्याने तो बागव दाखविला.

"मी मागिल्ले हातें वाहो का तुला की माझ्या म्हातीमुळे तुजें मुक्तपणाच्या मुक्तीचो रूप होईल त्याप्रमाणें झाले आतां तूं एक उपकार कर माझ्यावर." तो तरुण महम्मदला म्हणाला.

"तुझ्या या उपकाराबद्दल तूं काळीज काढून दे आपलें, असें म्हणासास तरी मी त्याकडे तयार आहें." महम्मद म्हणाला.

"तुझ्या बायकोच्या जळ्या वंडाका एक गंडा बांधलेला आहे. आज रात्री दुष्टी सेटल त्यावेळीं तूं तो तिच्याकडून मारून घेऊन ये मला तो आणून दे. बतर दोघें नवरा बायको आनंदानें संसार करा. धवदी एकच माझी विलंबी आहे." तो तरुण म्हणाला.

"मी तो गंडा मागिल्ल्या तर माझी मायपो नगराचे हेड, असें माझी मला सांगत. तो गंडा मागून आणून देईपर्यंत मी तिला स्वतःची बायको मानणारच नाहीं." महम्मदने बचन दिलें.

रात्री घुलनाच्या मुलीनीं भेट होताच

महम्मदने तिच्या हाव्या हातांतल्या गंडा तिच्याकडून मागितला.

ती म्हणाली: "हा गंडाच काय मी जीव ओंवाळून टाकीन तुमच्या एका शब्दावर. तसा तो म्हात्वाचो पण नाहीं. रुहानपणीं माझ्या दादनें हा गंडा माझ्या दंडाला बांधला होता म्हणें, तो अजून तसाच आहे." असें सांगून तिनें तो गंडा काढून दिला.

"बरे तर मी वेतोंच" असें सांगून महम्मद गंडा घेऊन बाईघाईनें आपल्या

महम्मद वेळ्यासारखे कायरो शहरांतल्या रस्त्यावर फिरूं लागला. एका नागी मविण्य सांगणारा कच्ची बसलेला त्याला दिसला. त्याच्यासमोर आडव्या उभ्या रंधा काढलेले कांही कागडे, कांही गंडे व नाहेन पडलेले हाते, ती काजी हट्टीस पडतांच महम्मदला निवात नीन आस्वागागई वाटलें, तः त्याच्यासमोर वसला अग्नि त्याला आपले मविण्य सामायश भगितल.

ज्योतिषी महम्मदच्या तोंडाकडे कांही नेळ लक्षपूर्वक पाहून त्याला म्हणाला: "अरे वेळ्या! जें नाकड तूं विकत घेतलें

घरी गेला तो गंडा त्या तरुणाकडे देऊन तो रातवाळ्यान परतला ना खोलीर पाय टाकणार तबळ्यात लावला वेरी आल्यासारखें शालें, होळ्यासमोर त्येला कांही दिसेना. तो दांटे भिटून उभा राहाला. त्यानें दोळे उघडून पाहलें तेन्हां त्याच्या बंगारव त्याचे जुनें फाटके कपडे हांटे व तो आपल्या जुन्या घरांत फर्शवर पडून असल्याचे त्याकडे आदळून आले. मुक्तान, मुक्ता वाचीं सुकगी व रजवाडा सर्व एकाच स्वप्नासारखें त्याला आठवूं लागलें.

हातेंस तो एक तरुण मसून एक दुष्ट मृत हात त्यानें स्वतःच्या स्वाधोमाटीं तुझा उपयोग करून घेतला. त्या दुष्टाचीं नगर मुक्तानाच्या पोरीवर फार दिवसांपासून होती पण तिच्या वंडाकश तो गंडा होताच, म्हणून त्या दुष्टाची निशा जवळपास आप्याची छाती झाली नाहीं. तो गंडा पळविण्यासाठी त्यानें तुझा उपयोग करून घेतला. आतां यांत तिला पळवून नेळें आहे. परंतु त्या दुष्टाचा नाश करून राजकन्येला सोडवून आणणें अशक्य नाहीं, असें मला वाटतें." असें सांगून त्यानं एका

कागदावर उभ्या आडव्या रेषा काढल्या आणि ती कागद महमूदच्या हातात देऊन म्हणाला- 'हा कागद घेऊन मी सांगेन तेथे ज तेथे तुला गद्द' दिसेल गद्दीत जाऊन या गद्दीतल्या पुढारी काण हे ओळख व त्याला हा कागद दे "

ज्योतिष्याने सांगितलेल्या बाबी महमूद रात्री गेल्या तेथे त्याला उक्त गवस उगवलेले दिसले तो मका जागी असून राहिला, जिंकडे पहावे तिकडे पक्षीय उडत असल्या सारखे त्याला वाटले.

इतक्यांत त्याला काही मशाली दिसल्या परंतु मशाली पकडून येणारा कोणी त्याला दिसला नाही अर्धात्री मशाली जळत असलेल्या त्याला दिसल्या जवळ आल्यावर त्याला त्याच्या मधोमध सिद्धामनावर बसलेला एक इमम दिसला. तो इमम आपल्याकडेच पहात आढे हे पाहून स गमान मीति बाटव

होती नरी मनाचा धीर करून, त्याने तो कागद त्याच्या हातात दिला त्याने, कागदावर ज लिहिले होते ते दाखून मशाली थांबविल्या व एका अदृश्य इममाला बोलावून म्हणाला "तू कायरोला

जाऊन त्या दृष्ट भुताला साखळदंडांनी बांधून घेऊन ये "

ज्या तामाभावात त्या गळणाला साखळ दंडांनी बांधून त्या बागी आणण्यात आले अदृश्य लोकांच्या समुदागने त्याला विचारले "तु त्याच्या तांदूच घास ओढून खाण्याच्या विचारात आहस नाही का "

"नाही, ती तांदीच शिकार होती इतक्या पण तेनंतर पाहया नाही माली." तो तरुण म्हणाला

"तो गंडा परत का " सरदार दरडावून म्हणाला

"तो कोणाला मिळणार नाही असे सांगून त्या दुष्टाने तो गंडा गिळून टाकला

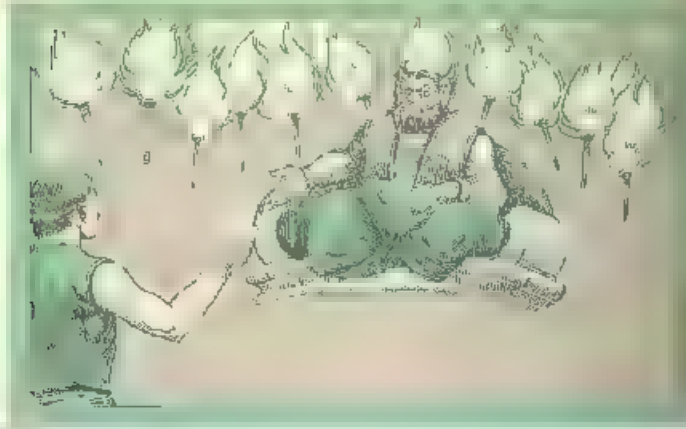
जोच त्या सरदाराने त्याचे टोके दोन्ही हातांनी घेऊन हाताने तो तरुण काही वेळ मान खाली करून उभा राहिला नंतर

फळाचे दोन तुकडे लावे तसे त्याचे दोन तुकडे झाले नंतर सरदाराच्या बाबेत पक्का अदृश्य इममने त्याच्या पोटातला गंडा काढून महमूदच्या हाती दिला

महमूदच्या हाती गंडा आल्याबरोबर सर्व दृश्य पाळले. बेगुद हंगण्यापूर्वी तो मुलतानाच्या राजवाड्यात पांचला होता तसा पांचला मुलतानाची मुलगी वज्रुद्ध स्थितीत अंधारणावर पडून होती त्याने किस्वा बंडाला गंडा बांधल्याबरोबर ती उठून बसली.

मुलतानाची मुक्ती स्वप्नातून आगी झाल्यासारखी उठून बसली, तिने महमूदला, तो दोन दिवस कोठे गेला होता हे देखील विचारले नाही

महमूदचे पुढील बाधुष्य सुवास गेले. मुलतानाच्या मुलगा नरुता म्हणून महमूदच वेळ मान खाली करून उभा राहिला नंतर मुलतान बांधल्यावर गादीवा बसला.

कालयात्री तपश्चर्या

काल नामक एका ब्राह्मणाने पुष्कर येथे दोन्ही वर्षे खडून तपश्चर्या केली तेव्हा त्याच्या मुखावर कोटी मूर्तींचे तंत्र शाळकें लागले तेव्हा ब्रह्मदेव इंद्र हस्यधरी देवांनी मेळून त्याला विचारले "हे ब्राह्मण ! तू आपल्या तपश्चर्याने सर्व जगाला असे जातून मम कां करीत आहेस ? तुला काय वर द्या आहे तो मागून घे "

" माझ चित्त तपश्चर्याशिवाय आणिही कोठे लागू येथे असा वर द्या काळ म्हणाला

" हा नाही हा सोडून दुसरा पाहिजे तो वर माग." हवांनी वापवार वितनी केेली तेव्हा काळ पुष्कर क्षेत्र साडून हिमालय पर्वतवर जाऊन तेथे तपश्चर्या करू लागला. तेव्हा देवांनी समाला काळ याच्याकडे पाहिले सम म्हणाला " हे ब्राह्मण ! मनुष्य

हमके दिवस जिवन रदान नाही लोक मर्यादेला अनुसरून तू पाथ त्याग करावा "

" मी स्वतः प्राणत्याग करून आत्मनृत्या करू न्गणतोम " त्याने विचारले त्याचा तपःगुन पाव हरण क्षणायाने क्षान्ति यमोच्या अंगांत नव्हती, म्हणून रिकामा यमपात्र खाद्यावर टाकून तो निघून गेला

इत्राला दुसरे काही सुचल नाही तेव्हा तो त्याला उचलून स्वर्गांत घेऊन गेला.

इत्राला पाटले की स्वर्गपुत्र धोरें उपभोग त्यावर ब्राह्मणाच्या मनाने पाळत होईल परंतु ब्राह्मण तेथेदेखील तपश्चर्या करू लागला त्यावेळी ईश्वराक तेथे आला सर्व काही कळल्यावर तो म्हणाला ' तू देवा जवळ वर मागणार नसशील तर माझ जवळ माग मी देत '

" देवांनी दिलेला वर जेव्हा मी म्हणतो त्याला वर देण्याची शक्ति तुझ्या अंगांत आहे का " काळाने ईश्वराकृपा विचारले

' यमोत्तर आहे तुझे म्हणणे इतके नामर्थ्य माझ्या अंगी नाही तरमग तुज मला वर दे " ईश्वराक म्हणाला

' तरमग माग वर ! कळ म्हणाला ईश्वराक तवचारात पडला कारण क्षत्रियाने आक्षेपाला दान द्यावयाचें असत माळ्या जवळ मागवचें नसतें

त्याच वेळी दोन ब्राह्मण कोणत्यातरी विषयवर वादविवाद करीत आले आणि त्यांनी राजाजवळ भ्याय निवाडा करायला विनंती केली

पहिला ब्राह्मण राजाला म्हणाला ' महाराज ! मी या ब्राह्मणाकडून दक्षिणे-

परोवर हा गाय दान म्हणून घेतली. मी

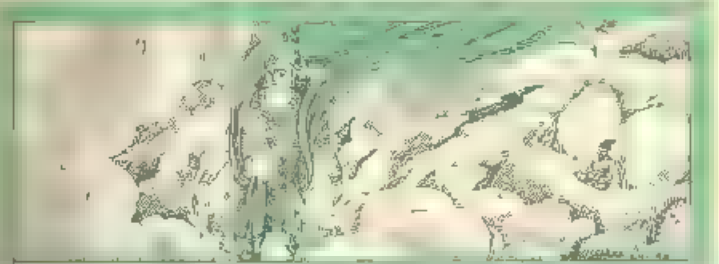
हीच गाय दान म्हणून त्याला देऊ लागले तर हा व्यायला तयार नाही. '

" महाराज ! मी कधी दान घेतले नाही. आणि मला गाईची जाळदेखील नाही. तेव्हा ही बळजबरी मजवर कां ? " दुसऱ्या ब्राह्मणाने प्रश्न केला.

ईश्वराकाने निवाडा दुसऱ्या ब्राह्मणाच्या बाजूने दिला. शोच इंद्र ईश्वराक म्हणाला-" तू या ब्राह्मणाजवळ (वाळजवळ) वर मागितला आहेस ब तो व्यायला तयार झाले धन जादे धन तू व्यायला तयार नाहीस ?

ईश्वराक निरुत्तर झाला. तो कोळ बाला जगदी निरुपाय होऊन म्हणाला-" दुप्दी आपल्या तपश्चर्याचें अर्थें यश मला द्यावें."

काळ त्याला कळू शाला. अज्ञातचेने त्याला जें तपश्चर्याचें फळ लाभले त्या येथे तो जिलोकांत संचार करू लागला.

देवाची परीक्षा

एका गावीं एक मोठा भक्त म्हणत असं. तो देवाची कोरवी गेल गांवागांव फिरत असे. हरिमन्तीचा महिमा तो हक्काचा समजावून सांगे. एकदा तो रामपूर नांवाच्या गावीं गेला असता तेथे चार बींधे लोक समा झोपे. तो त्यांना म्हणाला "देव कोणत्या हि मण्याला जन्म देतो तेव्हा त्याच्या पोटापाण्याची तजवीज करून ठेवतो. मूल जन्मतोच त्याच्या मातेची छाती दुधात भरलेली असते. काणी अन्न ग्रहण करणार नाही असे म्हटले तर तो त्याला बळजबरीने खाऊ पावतो."

त्याचे हे प्रवचन गावकरी लक्षपूर्वक ऐकत होते. त्यांत सुखदास नावाचा गावकरी होता. त्याला हे सर्व मुळीच पटत नव्हतं. त्याने उठून त्या हरिमन्तीला स्पष्टच विचारलं

"तुम्ही तरी काय विशिष्टच बोलता. म्हणे जे स्वतः स्वतः नाही त्याला देव त्याच्या पालणे दे कसे काय हो?"

"देवाला हे काही कठीण आहे का?" भक्ताने विचारले.

पण सुखदासाचे तेव्हावर समाधान कम काय होणार? त्यात देवाची परीक्षा घ्यायची ठरविले. त्याने त्या दिवसापासून अन्न त्याग केला, परी तेव्हावर वायक्या पान गाडून जेवायला वाळाविले. तेव्हा सुखदाम तिला म्हणाला-"मला मूक नाही मला नाही वेवाचर्ये."

"अहो, मी आज तुमच्या आवडीचा रमसा केला आहे." वायको म्हणाली

"मला नाही खायचे. सुखदास वायकोवर थोडासा रसापूनच म्हणाला

तुम्ही वायको आपली तेव्हा वाय कोरवी जेवणाला बसले नाहीत, म्हणून वाळवंटावा-पनणे ती वायकोच्या लांडांत घास घालून लायला. तव्ह सुखदास धमबाहेर निघून गेला. कारण त्याने विचार केला की आपण घरा राहाला तर आपले वन सोडणार. मुलं व त्यांची आई आपल्याला उपाशी राहून देशात नाहीत. ती एका कुरणात एका वनच्या झाडाखाली असून राहिला.

त्याच गावात कोणाच्या तरी मुलाला भूतबाधा झाली होती. मायिकाने येऊन मंत्र म्हटला, दष्ट काढण्यात आली व अन्नयस आपणांत काढून घेण्यासाठी त्याच झाडाखाली

आवाकून ती सर्व त्याच वडाच्या झाडाखाली गेली. येण्यास मायिकाने सांगितले. नोकरीची सर्वे पकाले सुखदास बसला होता त्या झाडाखाली वाणून ठेवून दिली.

सुखदामाला खूप मूक लागली होती व पकाचा गोड वास येत होता. त्याच्या तोंड ला पंथी मूटले. तर देवाची परीक्षाच करण्याचे ठरविले. असल्या ऋण्याने तो म्बन वं मन घट करून स्वप्न बनून राहिला.

मध्यरात्र उलटून गेली होती, काही चोर गावात चोरी करून चोरीचा माल म्हटला, दष्ट काढण्यात आली व अन्नयस आपणांत काढून घेण्यासाठी त्याच झाडाखाली

येऊन घसले. त्यांना देखील पकालांचा वास आला.

"जरे, पकालांचा काय काय वास येतो आहे हो! पण इकडे रानांत कोणी आणून ठेवली असतील बरे ही पकाले" एक जण म्हणाला.

"जरे जाली अस्सील कोटून तरी, स्पर्श आपल्याला काय? आपण पाटभर खाऊन नर घेऊ." दुसरा म्हणाला.

"समजा, यात विष वासेल तर! आपल्याला ते खाऊन घाबरून जायला जीव घेण्याचा घाट कोणी घातला नमल पहायला" तो पाट पाळण्यास शक्यते करितो नव्हत वसला थमेत. हुबहुत कोळ था त्याला!" दुसरे चोर म्हणाले.

त्यांना सुखदास एका जागी गुथवुप बसलेला दिसला

सोरांनी सुखदासला घाले व म्हणजे "झाड! येथे बसला आहे, मग येऊ!" आम्हांस विष खायला घालून आमचा माल उदविषाचा पाट विसरतो आहे याचा कोण रे तू ही पकाले तूच सा आली."

मला हे सर्व काही माहीत नाही हा मी नाही खान" सुखदास म्हणाला सुखदास सात नाही म्हणाला तेखा सोरांचा संशय जास्तच वाढला, त्यांनी त्याला खूप बडबिले आणि त्याच्या तांडात पहायला कोवले, सुखदासला ते खाऊन लागले नुसत्याने मेल्या नाही हे पाहून त्यांना थोडी मिकून आहे पकाले माहीत फक्त केळी आणि पळून गेले

वेष्टाचाच शेवटी गय झाला हे पाहून व इतकडे होऊन सुखदास बरी निघून गेला

नारळ चोर

एका गावी शिवू पवार नावाच्या एका पै देखील नाही वाढविते रहायचे तर रहा, भीत मूहस्थाने नारळ मांडाच्या माही तर बाळ, लाव."

नोक्याला लागू रूपे पगारावर माळी म्हणून नारळ ते जरा एवढे थकले झाला काय नमळे नारळने केळ्याची, नारळाची त्याच्या भेडतीने तो मला एवढा मोठा हाता होता. आता मालकाला आपली काय गरज व आठवाची साडे लावली

झाड वाढली नारळ, आणि खूप वेळ लागले नारळ मालकाजवळ पगार वाढ वामला विनंती केली.

पवार म्हणाले "एवढांत! जरा सधूर मोरून नेऊ लागले. आठ बहा दिवसांनी कर झालेला सर्व पदरी पड्डे दे. पुढे पाहू!" पवारांना नारळ चोरीला जात असकामने नारळ म्हणाला "पती, रोज पजास कळले. त्यांनी नारळा विचारले तेव्हा तो नारळ वाढतो आहे की मी जामन नाही, म्हणाला "मला नाही बुवा महीत."

दोनच रुपये वाढवायला मागले जाई." "बरे तर तुं गावी पाहारा दे आणि "नारळ. तुं तरी जमा मांडायला चोराळा पकड." पवार म्हणाले निघालास, हे वरावर नाही ह! जसे काय "दोन रुपये बावला. मी पाहारा देईन साय तरी पडले आहे रे तुला! एक व चोराळा पकडीन" नारळ म्हणाला

"नाही, तें नाहीं चालायचे मीच स्वतः आज रासून पाहारा देतां पवार म्हणाले आणि ते देवीच्या देवळांत गेले त्यांनी देवीसमोर नवम केला 'देवी आज तूं बोराळा पकडून दिलेस तर मी उद्या एक बकग बळी देईन' "

नारददेखील देवीच्या पायां पडावला त्या दिवशीं आला होता त्यानें पवारांनीं देवीसमोर नवम केल्या ते एकलें माळक निघून गेल्यावर त्यानें हात जोडून देवीजवळ प्रार्थना केली "देवी! आज रात्री मी झालकाच्या हातून बाकले तर एक कांबडा देईन त्याहून

जालत राखी नाहीं!" असें मांसून त्यानें हात जोडून ओकें टेकून देवीला नमस्कार केला रात्री नाळ बागेत गेला विहिरीजवळ च्या नारळच्या झाडावर तो बंदला. त्यानें एक नारळ तोडून दूर फेंकला माळक दारांतच पाहारा देत असले तर बोराळा पवारांच्या नारळ घडेल तिकाडे तो घडेल. असा विचार करून त्यानें तसें केलें होतें. परंतु पवारांनीं त्या पूर्वीच काणखी कोणाला तरी झाडावर चढतांना पाविले होते, ते काठी व दोरी घेऊन झाडाखाली येऊन उभे राहिले होते "कोण तो झाडावर

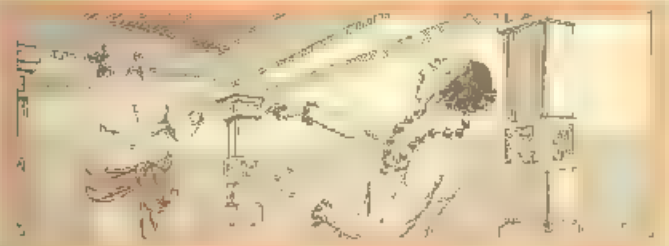
चा? कुठला! माझ्या डोळ्यांत तूं पळ केवणार? त्यांनीं उत्तर तर बुला झाला बांधून तुझे कामई झोडविले नाह' तर मी नांवाच पवार नाहीं" यांनीं धमकी दिली

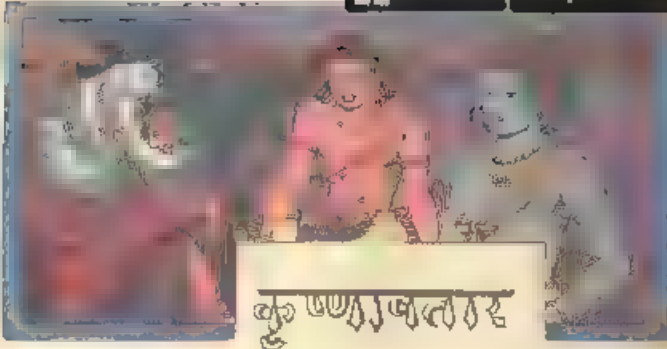
तत्काल ते एकत्र आणि झाडाक तसाच चिपटून बसून राहले. त्यावेळी पवारांनी याच झाडावरून विहिरीवर जी मादनाना कोणाला तरी पाहिलें लगेच त्यांनी पण विहिरीत बोराळा बसण्यासाठी रडी भागली कोणाचे तरी डाकें त्यांच्या हातून कागसे पण ते बोराळा पकडून जकले नाहीं. अलट त्या बोराळा त्यांच्याच तारांनीं काय मारली व ते तारां संभाळून पार पावण्याचा तो चोर शक्यपण नसला चहून समज झाला कोणचे पवारांचे हातून पवारांता आश्रय वारले दुसऱ्या दिवशी पवार पुन्हा देवाच्या देवळांत गेले म्हणाले "देवी तूं मला झाली नाहीं

फोनविले आहोम चोर भाईया हातावर तुमी देऊन पळून गेल्या आहो, पहा मी तुला काहें एक देणार नाहीं "

"तुला मी चोर कोण हें दाखविले होते, तूं तेवढाच नवस मागितला होनाम, पण काय रे, तूं आपल्या तोकलाला कोन रुपये मादनांत का नाहींस तुझा झाला त्याच्या शिववर वादला, त्याकांब दोन रुपये घायला तूं माझे पुढे कातो आहोस आणि तूं मला बकारा काय रे देणार तूं माळका दोन रुपये जास्त दिले असतेंस म्हणले ही चोरी झालेच नसली" पुत्र मी बदबडून होना, चाच्या बंगान देगी भाळी होती.

पवारांचे हातून पवारांता आश्रय वारले दुसऱ्या दिवशी पवार पुन्हा देवाच्या देवळांत गेले म्हणाले "देवी तूं मला झाली नाहीं

कुण्डलपत्र

त्या दिवशी रात्री अकर कृष्ण-बकरामा- भिऊन रहावे लागले तुम्ही दोघे शूर बरोबर मनसोक्त जेवला तिघे एकाच जागी राण्या मारीत झोपायला म्हणून पडून होते तेव्हा अकर म्हणाला -“कृष्णा! तू जन्मल्यापासून नाना प्रकारचे कष्ट सहन केले आहेस. तुझ्या बड्डांनी व आईने पण किती कष्ट सहन केले हे मी निगळे सांगण्याची गरज नाही. आतापर्यंत हे कराचे आबुध्य गेले ते पुरे आहे. आता आपल्या बंधाचे नाव उतागर होईल अशा काम ची जबाबदारी तुला आपल्या शिरावर घेतली पाहिजे. तुझे बडील वसुदेव हे हतके शीर असून त्यांना देखील कसापासून

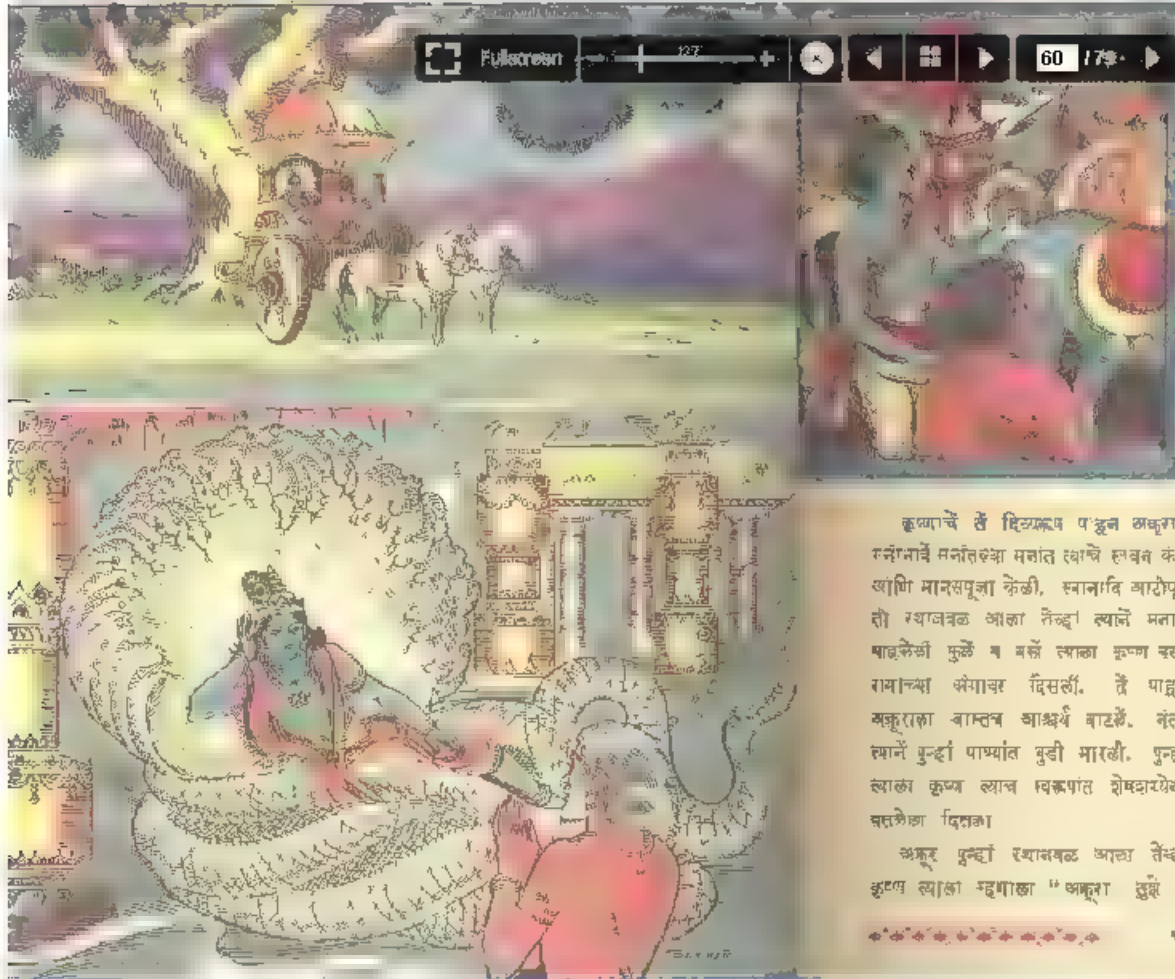
मुक्त राहावे लागले तुम्ही दोघे शूर मुक्तो असून त्यांना पदोपत्री अपमान सहन करावा लागत आहे. त्यांना मान राखणे हे तुझे कर्तव्य आहे. तुझ्या आईच्या दुःखाचे वर्णन आता मी काय करू तिच्या पोटी जन्मलेल्या सात पुत्रांना त्या दुष्टांनी निर्दयपणे ठार केले एका हि शूरासा रूप पाऊने त्या मातेच्या भागांत बघते. तू हतका सुंदर आहेस. पण तुझ्या मातेने तुझे हे शीर्ष्य कोठे पाहिले आहे? तिवे मातुल यक्षस्वी कण्याची ज्ञानदारी तुझ्यावर आहे तिला वीर नकोसा वाटू लागला आहे व मरण बरे वाटू लागले आहे.”

रक्षणाळा हजर होता. आता कोणी राक्षस आला तर कोण केणार यामच्या रक्षणाळा! ” पुरुष मंडळींना उद्देशून त्या म्हणाल्या “अहो! तुम्ही पुरुष मंडळी अशी सप का! बड्या त्या अकराला “ ते हेणून लहानघोर गवळी रक्षा मार्ग घावने पण ओपर्यंत रक्ष पुष्कळ बुर निघून गेला होता.

दुवारच्या सुमारास अकराने यमुने काठी रक्ष घावविला, अकर म्हणाला भी नदीवर जापोळ आतादि आठोपूथ येतो. कोडे पण कांही वेळ नरतील.” असे सांगून तो नदीवर बांधोळीका मोठा व नदीत बुडी मारली.

तेव्हा अकराला पाण्यात पाताळ लोक दृष्टीस पडला. तेथे त्याला बासुकी, ककाटक इत्यादि नाग विथले एका सोनेरी सिंहास नावर सहस्रमुख अनलेला दोघतांग हिमला त्याने शरीर स्वच्छ व निर्गळ होते. त्याच्या जिभा लकाकत होत्या. त्याच्या चारी बाजूला उलळ, नागर, ताडाची झाडे यांचे बिन्दू लसलेले दोडे फडकत होते. आगि रपापाने आनले तितक्या बांधव मेस्या. अशा गौणशयोर कमळासरले दोळे असलेला प्रसन्न वदन कृष्ण पीत वस्त्र धारण म्हणाल्या-“मातापर्यंत कृष्ण आमच्या कळन वसलेला होता

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

संभ्रान्तात फार लंबकचक झिम्ते आहे की रे ! पावाळ लोकांत तुला काही वस्तुच पहायला मिळाले की काय ?”

“देवाधिदेवा ! तू जवळ जनक्यावर नफित करून सोडणारें कौतुक दिसतें नाहीं किंवा घडलें नाहीं तरच आश्चर्य तुम्ही दावे येथे आह्वात तसेच मला दाण्यात बुढी मारण्यावर विवर्जित. तुमच्या स्वर्गा स्वर्गाचे वर्णन ब्रह्मदेवाला देखील शक्य नाहीं, मग त्याच्यासमोर मी काय ? माझ्या वर तुम्ही दोघे अनुग्रह करा. वरें सर चला जे ७ था पुढें. सूर्यास्तापूर्वी पोवाचयाचे आहे.” अकूर म्हणाला

कृष्णाचे ते दिव्यरूप पाहून लकुरानें स्तब्धताये मनोवशा मनांत त्याचे स्तवन केलें आणि मानसपूजा केली, स्वानावि आरोपून तो रथाजवळ आला तेव्हा त्यानें मनानें पाहिलेलीं मुलें ३ मलें त्याला कृष्ण बल रामान्धा संगीत दिसली. ते पाहून लकुराचा बांस्तव आश्चर्य वाटलें. नंतर त्यानें पुन्हां पाण्यांत बुढी मारली. पुन्हां त्याला कृष्ण त्याच स्वरूपांत शेषद्वारेवर चतुर्गुण दिसला

अकूर पुन्हां रथानजळ आला तेव्हां कृष्ण त्याला म्हणाला “अकूर तुझे हे

साधकाळच्या सुमारास स्थ मधुरेला पोचला. कृष्ण स्थित करून लकुराला म्हणाला “आम्ही मधुरा मगरी पाहालेही नाही. कंसाची भेट होईपर्यंत जाण्डी घोर घरायला तयार नाही. म्हणून जळ, जग हिंडून फिरून येऊ.”

अकूर त्यांना रथातून उतरवून म्हणाला “बदाचित्त तुम्हाला वसुदेवाच्या घरी जावेसे वाटेक. परंतु रात्री पाहून नम्रा कारण तुम्ही कंसाच्या भेटल्याशिवाय नसुदेव देवकीला भेटलांत तर कंसाला फार राग

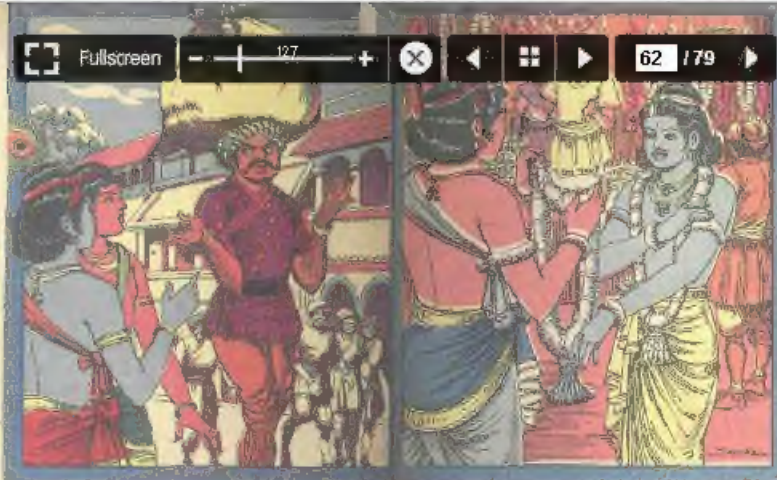
चांदोला

५२

येईल.ⁱⁱ असे सांगून तो कृष्ण बळगमांना येऊन आस्थाची बातचीत करता सांगायला पावला.

इकडे बरगाम व कृष्ण मधुरेची प्रवाणी
स्थळे पहात दिवू लागले. त्यांच्याकडे
नागरिक जकित होऊन वहा लागले
आणि त्यांचे रूप लावण्या वाहून कौतुक
कडे लागले. काही अंतर जाऊन गेल्यावर
ह्यावाला रंगू बोवी दिसला. तो कपडे
सध्या केवळ व त्यांचे एक गाठोडे बांधून
थेऊन जात होता. कृष्ण त्याका म्हाला-
“बोवीदादा ! आम्ही बोवे कंसाला मेढावला
जात आहो. आमच्या हेताये बांगले
भुतलेले कपडे देतोय का ! रंगवाला मेढावला
जायचे म्हणजे बांगले कपडे हवेत.”

तें ऐकून धोव्याला राग आला. म्हणाला— "धन्यवाच्या पोराना महाराज कंभाचे कपडे शाळण्याची महत्वाकांक्षा दाखाला ? हे कपडे कोणाचे आहेत असे वाटले तुम्हाला ! महाराजांच्या दुर्मीनाला दूरदुर्गवे राखे महाराजे आले आहेत. त्यांनी नजराणा म्हणून अगलेली ही वस्त्रे आहेत. तुम्ही विकत घ्यायचे म्हटलें तरी तुम्हाला ते लायणार नाहीत."

कुष्णाका धौव्याच्या उर्मटपणाचा राग
आला. त्वार्ने लोच धौव्याचा शिरच्छेद
केला. धौव्याच्या वायका रडत वीरडत
राजधानीभर आपले गान्हापे संगित हिंदू
जागल्या.

कृष्णानि कपयश्चैव रात्रौ चैव सोढुलं आशि
 आपवया व्रैताची पीत वस्त्रं व बलमासासी
 निज्या वस्त्रे वःकृत वेवली. वंतर वःकी
 कपडे वःमत पदमाश्र आलेल्या लोकाना
 वाटूम विळे व म्हणाला—“मुलांच मिळे
 नका. वाचन खुशाल दिवा फिरा.” वंतर
 त्याने धोव्याच्या घराळा व ठरलेल्या कप-

गङ्गात घातल्यावर तो माझी व जमलेले
लोक वकिल होऊन त्याचे रूप पाहू
नागले.

ते राजभाराला लागले तेव्हा त्यांना समोर एक कुचडी दिसली. तिच्या हातांत एक पात्र होते त्याच्यातून सुंदर वास येत होता. तिच्या ओंढावरचा पदर बाजूला झालून त्याने सिरा निघाले. "होय य कुचडे ! हें सुंदर कोणासाठी घेऊन जावली आहेस !"

“महाराज कस ह्यान करून या चंद्रा-
साईं वाट पाहत असले असतील ! आपसी
कोणी हें बंदन तयार केलेलें त्यांना
नाहीं आवडत. मलाच हें उगाळून तयार
करून त्यांचे हागते. मी उगाळून दिलेले
चंद्रच ते आंघाळू लावतात. तुम्हा
पाहल्यावर हें सर्व सांगावेचें मला कां
वाटलें, नाहीं मला बळत. मोहोत्तर मी
कोणसी बोळायला एक मिनिटभर देखील
अभी रहाल नाहीं. महाराजांच्या ह्यानाची
ही वेळ आहे.”

“माझी परदेशांतले मज्जा आहेत.
माझी तुम्हा राजाच्या दर्शनाला व स्थापना
राष्ट्रांतल्या अनुष्य उत्सवांत भाग घ्यायला

व्याना भाग लावली आणि बलामाचरोवर
पुढे निघाला.

एका जर्गी गणक नांवाचा गाडी
 दिसला. कुण्याने त्याच्याकडे सुंदर व
 भुवामिक फुले गमितली. बकराज व कृष्ण
 त्या नाक्याला मित्र बोध्यामात्रावे वाटले.
 त्याने त्यांना नमस्कार केला आणि म्हणाला—
 "महाराज ! ही सर्व फुले आपलीच आहेत
 हवी ती आणि वाटेल तिथी उचलून
 घ्या." नंतर त्याने उसमोषण फुले घेऊन
 त्यांना दिली व दोन सुंदर हार तयार
 करून त्यांच्या गळ्यांत घावले, ते हार

आली वाही. तू स्वतःच एवढे वर्णन केलेस खरे. पण फक्त तुझ्या दोघ्याने ते वर्णन ऐकून व नुसते डोळ्यांनी पाहून तुझ्या चित्राचे कौमुदी आम्हांला फसे काव करता येईल? तू आम्हांला हे चंदन लावायला दिलेस तर आम्ही ते कावून घेईत दरवारांत नमू व तुझ्या चंदनाचे वर्णन दरवारांतल्या लोकांसमोर करे.”

ते ऐकून ती स्मित करून म्हणाली—
“ध्या ना हवे तेवढे. मी नको का म्हटले आहे!” असे सांगून तिने चंदन पात्राच त्याच्या समोर ठेवले आणि उरलेले तेथे जमलेल्या मुलांना वाटून टाकले. नंतर कृष्णाने त्या कुबरीचे कुवड सारसे करून तिला एक शृंखरा खी फरायचे ठरवून तिच्या पायाच्या अंगठ्या आपल्या पायाच्या अंगठ्याने दाबला आणि आपल्या हाताच्या एका बोटांनी तिचे डोळे बंद करून एकदा तिच्या-कडे पाहिले. तत्काळ तिचे रूप पाळले व ती एक रूपलावण्यावती तरुण ली झाली. तिला स्वतःच्या रूप लावण्यावर आश्चर्य वाहू लागले. ती म्हणाली—“तू कोणी तरी वैभवावर विसतो आहेस. माझ्यावर तू हे वे उपकार केलेस त्यावरून मी आपले

रूप तुझ्या रूपावर ओवाळून टाकीत. तू आता माझे आतिथ्य स्वीकारले पाहिजेस. तू माझे ऐकले माहीस तर मी तुझ्या पायांवर आपले डोळे कोवून जीव देईन.” असे म्हणत तिने कृष्णाचे दोन्ही हात धरले.

“होय मी पुन्हा केव्हांतरी येईन. पण मला आता काय करूरीचे काम आहे. गेले पाहिजेस. तू माझी झालीस असा विचार कळत मला आता जाऊ दे.” असे सांगून कृष्णाने जायले हात सोडवून बसले आणि बकरामाचरोवर निघून गेला.

बांदोबा
५५

दोघे शब्दांच्या पोरानसारखे पायीच बाळगतात की यावर बाण चढविणे देव किंवा दानव यांपैकी कोण लपवू शक्य झाले नाही. खरे का खोटे पाहू या तर!” असे म्हणत त्याने धनुष घेऊन त्याची सदाशिवची सुंदर वस्तू पोचल्या झाल्या होत्या.

आत माळागार सजविण्यांत आले होते. ते पाहण्यासाठी मांडलिक रावे जमा झाले होते. असंख्य सैनिक शस्त्रागाराच्या संरक्षणाचे उभे होते.

“कंस महाराजांचे धनुष्य येथेच ठेवले आहे का? ते पाहण्यासाठी चालो आहा. काढे आहे ते? आम्हांला पहावयाचे आहे.” कृष्णनक्षत्रापासून सामान्य खेदका मुळांसारखे विचारले. सैनिक त्यांना ते धनुष्य दाखवायला येऊन गेले. ते तक्षकाच्या शरिरा-सारखे एक प्रचंड मोठे धनुष्य होते.

ते पाहून कृष्ण म्हणाला—“असे सांगतात की यावर बाण चढविणे देव किंवा दानव यांपैकी कोण लपवू शक्य झाले नाही. खरे का खोटे पाहू या तर!” असे म्हणत त्याने धनुष घेऊन त्याची प्रत्येका म्हणजे बोरी करून टेकाय केली.

त्या आवाजाने आसमंत हादळून गेले. सर्व उभे राहून चकित झालून पहात होते आणि सर्वांसमक्ष कृष्णाने त्याचे दोन तुकडे करून टाकले. ज्या धनुष्याच्या गौरवार्थ एवढ्या मोठ्या उरसवाची तयारी करण्यांत आली होती तेच धनुष्य तुटले. कृष्ण लोकांच्या गर्भीत अदृश्य झाला, जणू काही काय झाले हे त्याच्या गांधी हि नव्हते. शस्त्रागाराचे पाहारेकरी कंसाकडे पावले व भीत भीत झालेला प्रकार त्यांनी कंससमोर निवेदन केला.

अरण्यपुराण

[१२]

जळदेव व कोळसेवाले एकामागून एक मैठा, शेटण्याची जागा मोठ्या आवाजासोबत रांगेत पाऊ लागले.

“मला वेळ वाढवण्याशिवाय मनुष्यांच्या कळपांत शिरले पाहिजे,” मौवली म्हणाला.

“मग यांना कशीकाय वाट दाखवायची?” मौवल्या ‘मावाने’ मुकेल्या नवराने त्या लोकांच्याकडे पाहून विचारले.

“काळोस पडण्यापूर्वी यांना गावांत पोचतां येऊ नये,” मौवलीने म्हणाला.

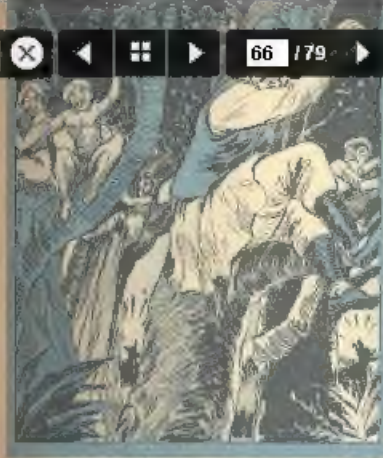
“म्हणशील तर घाण्याच्या बैरासारखा फिरवीत राहातां!” मोठा आऊ म्हणाला.

“एवढे जावयच नाही. मधून मधून ‘आळाप’ काढून यांना गुंठवून ठेवलेस की पुरे. काळ बाध व तुं त्यांच्या बरोबर रहाऊ ना! काळोस पडल्यानंतर गावाबाहेर येऊन

मानातून मौवली गांवाच्या दिशेने पळत निघाला. त्याने दुरून पुढे पुढे खांचावर बंदूक टाकून घाबऱ्या डोक्यांनी चहुकडे पहात जाणाऱ्या बलदेवला पाहिले. त्याच्या पाठी मागून येणाऱ्या मौवलीच्या ‘मित्र-मंडळींनी’ गायन सुरू केले.

कोळसेवाले व बलदेव घाबरले. ते अवघड्या क्षाळवर चढून बसले. बलदेव तर मंत्राचा जपच करू लागला.

मौवली स्वपक्षर रान तुडवीत जात होता. मेस्तुवा व तिचा नवरा, दोघांना सोडविण्याव्यतिरिक्त त्याच्या मनांत दुसरा विचार नव्हता. संध्याकाळच्या अंधुक प्रका-

शांत तो कुणाजवळ येऊन पोचला. गांव-करी शेतांतली कामे टाकून झाडाखाली बसून गप्पा मारीत होते.

“या मनुष्यांना शिकारीचा नाद इतका जाहे की यांना हुसरे काही सुचतच नाही. फार यांनी शास्त्री शिकार करण्याचा विचार केला आणि आज मेस्तुवा व तिचा नवरा दोघांना पित्रव्यात बंद करून ठेवले आहे. मौवलीचे विचार चाळू होते.

तो नितीच्या पागून रांगत रांगत मेस्तुवाच्या शेपटीपर्यंत आला. खिडकीतून त्याने डोकावून पाहिले. मेस्तुवा जमिनीवर

पडलेली होती. तिचे हातपाव बांधलेले होते आणि तिच्या लोंगांत बोळे कोंबून ठेवले होते. ती कपट होती. तिच्या नवऱ्याला खाटेला बांधून ठेवले होते. घराची वारे बंद होती. बाहेर तिचे चौधेजण पाहारा देत होते.

गांवकऱ्यांच्या संगतीची कल्पना मौवलीला चांगली होती. खाणे नाही तर गप्पाळक. याशिवाय त्यांना आपली काही एक येत नव्हते. मात्र सार्थपिणे शस्त्रावर त्यांच्या अंगांत बेलें. इतके की त्यांना मागचे पुढचे काही दिसत नाही.

मौवली खिडकीतून रात शिरला आणि मेस्तुवा व तिचा नवरा दोघांना सोडविले. त्याने मेस्तुवाचे तोंड बंद केले नसतं तर ती ओरडणार होती. तिचे सर्व अंग टणकत असतं. त्यामुळे तिला वेव जागव्यासारखे झाले होते. त्यादिवशी गांवकऱ्यांनी तिला काठीने सोडपले होते.

मेस्तुवाचा नवरा थोडा रमावलेला परंतु असहाय स्थितीत दितला. मेस्तुवाने मौवलीला थोड्याशी घरले व म्हणाली—“तुं येथीक हे मला माहीत होतं. होय, माझे बाळ...” असे म्हणत तिने प्रेमाने मौवलीच्या डोक्यावर

हात फिरवला. मौवली तें सर्व स्वस्थपणें पहात होता. कदाचित त्याला बरें शण वाटत होते. त्याचें त्यालाच वाडवें वाटलें.

मेस्सुवा कांहीं बोलली नाही. तिच्या सर्व जगावरच्या जखमा मौवलीला दिसत होत्या. शक्तीचें डाग पाहून तो दांत ओठ चाचून पाहूं लागला. मेस्सुवा व तिचा नवरा दोघांच्या तें लक्षांत आलें.

“कोणाचें काम हे? याचा सूड घेतलाच पाहिजे.” मौवली म्हणाला.

“सर्व गांवाचे काम आहे. सर्वांनी मिळून केले आहे. माझ्याकडे पुष्कळ पुरें आहेत. म्हणून आम्ही तुला आसरा दिव्हाबद्दल आम्ही वाईट झालें.” मेस्सुवाचा नवरा म्हणाला.

“मला नाहीं कळत तूं काय म्हणतोस तें. मेस्सुवाला कोळें वे. ती सांगेल काय झालें तें.” मौवली म्हणाला.

“मी तुला दुध पावले होते. आठवतें! तें माझे बाळ, बापोबा उचकत घेऊन गेला होता. तूच! मी तुझ्यावर आपला जीव जोबाळून टाकीन. म्हणून मी झुताची आई झालें. झुताच्या आईला ठार केलेच पाहिजे.” मेस्सुवानें शोदनयंत सार सांगितले.

“मरण कसें वसतें हें मला माहीत आहे. पण मृत म्हणजे काय!” मौवलीने विचारलें.

मेस्सुवा स्थित करून नवऱ्याला म्हणाली—
“पहा, मी जोळलले, हा माझाच मुलगा आहे.”

“मुलगा असेच, नाही तर आपसी कोणी. आपली गणना आतां प्रेतांत, प्राण्यांत नाही.” मेस्सुवाचा नवरा म्हणाला. मौवलीनें खिडकीतून रानाकडे बोट दाखविलें व म्हणाला—“ही आहे बंगलाची वाट. तुमचे हातपाय मोकळे झाले आहेत.”

“अरे! तुला बंगलाची माहिती आला. तो ऐकून मौवली म्हणाला—“म्हणजे आहे, तरी आम्हांला नाही. मला जास्त दूर चालवणार देखील नाही.” मेस्सुवा म्हणाली.

“एवज्यावरच का आगचार आहे गांवा-तले पुस्त आणि नायका तुझा पडतील आपल्या जगावर आणि फरपटव ओढून परत घेऊन येतील.” तिचा नवरा म्हणाला.

मौवली आपला घुरा काढला व त्यानें कांहीं तरी उम्या झाडल्या देवा काढून म्हणाला—“कोणाच्या केसाकाहि वळा पुष्कळ काम करावयाचें आहे. मी जाऊन लावण्याची माझी इच्छा नाही. परंतु मी पाहून येवों कीं कोण पण करणार आहेत. पाहतों कोण तुला अडविण्याची हिंमत करतो तें. पणटेन नव्हे, माझ्यावर लवकरच कामाची आपली मोठी जबाबदारी येऊन आणि गांवच्या वेगवेगळ्यातच्या बितीच्या पडणार आहे.” वसें सांगून त्यानें डोकें वर केले तर त्याला बाहेर जोराळा ऐकूं

आला. तो ऐकून मौवली म्हणाला—“म्हणजे माझ्या भिजमंडळीनीं बरुदेवाला सोदला म्हणवयाचा.”

“तुला ठार करावला सकाळी गांव-कण्यांनीं त्याला पाठविले होते. तीं तुला दिसला का?” मेस्सुवानें घाबऱ्या आवाजांत विचारलें.

“होव, दिसला होता. एकादी नवीन कपड्याकल्पित गोष्ट घेऊन आली असेल स्वारी. त्याची ती गोष्ट संपण्यापूर्वी आपण पुष्कळ काम करावयाचें आहे. मी जाऊन तो पकेंत तुम्ही कोठें जावचें हें ठरवा.” असें सांगून मौवली खिडकीतून बाहेर पडला आणि गांवच्या वेगवेगळ्यातच्या बितीच्या बाजूनें झाडाजवळ जाऊन होक काय बोलत आहेत हें ऐकत बसला.

